

สถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ในประเทศไทย

Status and Distribution of Large Mammals in Thailand.

บทคัดย่อ

การศึกษสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ได้ดำเนินการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า พื้นที่เตรียมการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั่วประเทศ จำนวน 197 แห่ง และได้ทำการสำรวจความชุกชุมของสัตว์ป่าในพื้นที่ป่า 7 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มีสถานีวิจัยสัตว์ป่าตั้งอยู่เป็นตัวแทน ให้รู้ถึงการกระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ทั้ง 18 ชนิด ซึ่งเป็นชนิดที่หายากใกล้จะสูญพันธุ์และชนิดที่มีความสำคัญในระบบนิเวศ และสถานภาพของสัตว์ป่าเหล่านั้นในพื้นที่ป่าอนุรักษ์บางแห่งที่เป็นตัวแทนในแต่ละภูมิภาค

ผลการศึกษาพบว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ส่วนใหญ่มีการกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ ยกเว้น ควายป่า และกวางผา เท่านั้น ที่มีพื้นที่การกระจายจำกัดอยู่ในบางพื้นที่ หมูป่า เก้ง และเสือดาว นับว่ามีสถานภาพยังพบเห็นได้ง่ายมีพื้นที่การกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั่วประเทศมากที่สุด (98.06%, 94.03% และ 83.36% ตามลำดับ) สุนัขจิ้งจอก หมีควาย หมาใน และหมีหมา อยู่ในกลุ่มที่มีพื้นที่การกระจายในระดับรองลงมา (75.05%, 73.6%, 64.2% และ 62.7% ตามลำดับ) กลุ่มสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่มีการกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในระดับปานกลาง ได้แก่ กวางป่า เสือโคร่ง เสือดำ ช้างป่า กระทิง (59.3%, 58.2%, 52.3% และ 43.4% ตามลำดับ) กลุ่มที่มีการกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์น้อย ได้แก่ เสือลายเมฆ วัวแดง สมเสร็จ และแก้งหม้อ (35.6%, 35.5%, 31.5% และ 19.4% ตามลำดับ) และพวกที่มีการกระจายในพื้นที่อยู่จำกัด ได้แก่ กวางผา และควายป่า (10.01% และ 2.64% ตามลำดับ)

การศึกษาระดับความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เลือกเป็นตัวแทนในแต่ละภาคปรากฏว่า ภาคใต้ตอนบน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสงหมูป่ามีความชุกชุมมาก สมเสร็จ และกวางป่า มีความชุกชุมในระดับปานกลาง ส่วนแก้งธรรมชาติ เสือดาว และหมีหมา มีระดับความชุกชุมค่อนข้างน้อย ขณะที่แก้งหม้อ กระทิง เสือลายเมฆ ช้างป่า หมีควาย และเสือดาว ค่อนข้างหายาก

ภาคใต้ตอนล่าง ในป่าบาโล ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหาลา-บาลาสามารถจัดระดับความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ได้ 8 ชนิด โดยพบว่า กลุ่มสัตว์ที่มีความชุกชุมน้อย ได้แก่ หมูป่า สมเสร็จ แก้งธรรมชาติ ส่วนสัตว์ที่มีความชุกชุมน้อยมาก ได้แก่ หมีหมา เสือดาว เสือโคร่ง และช้างป่า

ภาคตะวันออก ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไนในช้างป่า และกระทิง มีความชุกชุมในระดับต่ำ ค่อนข้างน้อย ขณะที่กวางป่า หมูป่า แก้งธรรมชาติ และหมี มีระดับความชุกชุมค่อนข้างน้อย สัตว์ป่าชนิดอื่นที่ไม่สามารถสำรวจพบร่องรอยได้แก่ สุนัขจิ้งจอก หมาใน เสือลายเมฆ เสือดำ และเสือโคร่ง

ภาคตะวันตก ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่า เสือโคร่ง เสือดำ เก้งธรรมดา และ กวางป่า มีระดับความชุกชุมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์มาก ขณะที่หมาใน สุนัขจิ้งจอก มีระดับความชุกชุมค่อนข้างมาก หมูป่า และวัวแดง มีระดับความชุกชุมปานกลาง ส่วนช้างป่าและกระทิง มีระดับความชุกชุมค่อนข้างน้อย ขณะที่เลียงผาและสมเสร็จมีระดับความชุกชุมน้อยมาก

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง การสำรวจความชุกชุมของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่สามารถสำรวจพบร่องรอยของสัตว์ป่าขนาดใหญ่บางชนิดเท่านั้น โดยพบว่า ช้างป่า เก้งธรรมดา และหมูป่า มีระดับความชุกชุมค่อนข้างน้อย และกวางป่า มีระดับความชุกชุมน้อยมาก ส่วนสัตว์ชนิดใหญ่อื่น เช่น กระทิง วัวแดง เลียงผา หมีหมา หมีควาย เสือดำ เสือโคร่ง เก้งหม้อ เสือลายเมฆ สุนัขจิ้งจอก และหมาใน ไม่พบร่องรอยของสัตว์ป่าเหล่านี้เลย

ภาคเหนือ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย หมูป่า เก้งธรรมดา เสือดำ และเลียงผา มีความชุกชุมปานกลาง ขณะที่ กวางป่า กวางผา และเลียงผา มีระดับความชุกชุมค่อนข้างน้อย และช้างป่า กระทิง วัวแดง เสือลายเมฆ เสือโคร่ง หมีหมา และหมีควาย มีความชุกชุมน้อยมาก

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มและลดลงของสัตว์ป่าในพื้นที่สำรวจเกิดการลักลอบล่าสัตว์ป่า การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย ไฟป่า ตลอดจนการนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปเลี้ยงในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

คำนำ

ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ ได้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก อันเนื่องมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำเกษตรกรรม เป็นที่อยู่อาศัย การตัดไม้ทำลายป่า และการจุดไฟเผาป่า จากการที่ทรัพยากรป่าไม้ลดลง ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์ป่าในธรรมชาติต้องลดลงตามไปด้วย ประกอบกับมีการล่าสัตว์ป่าเพื่อกินเป็นอาหาร และเพื่อการค้าทำให้สัตว์ป่าในประเทศไทยลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จนแต่ละชนิดเหลือจำนวนน้อยมาก บางชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว และบางชนิดก็อยู่ในภาวะที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ จากอดีตที่ผ่านมาได้มีการสำรวจชนิดและจำนวนของสัตว์ป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ แต่ไม่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ทำให้เมื่อต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่พบสัตว์ป่าแต่ละชนิด จึงไม่มีหน่วยงานใดสามารถให้ข้อมูลได้ กลุ่มวิจัยสัตว์ป่าได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหานี้ จึงได้จัดทำโครงการศึกษาสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชนิดพันธุ์ที่หายากใกล้จะสูญพันธุ์หรือบางชนิดจัดเป็นชนิดพันธุ์ที่มีความสำคัญในระบบนิเวศ ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อัน ได้แก่ อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มาไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกในการค้นคว้า และเป็นเอกสารอ้างอิง

การศึกษาครั้งนี้ กำหนดขอบเขตเฉพาะสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยจะต้องเป็นสัตว์ป่าที่มีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 10 กิโลกรัมขึ้นไป และเป็นสัตว์ป่าที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ตามการจัดการสถานภาพโดย สาขาวิจัยนิเวศวิทยา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย หรือสัตว์ป่าที่เป็นอาหารที่สามารถสะท้อนให้เห็นความสมบูรณ์ของระบบนิเวศได้ ซึ่งรวบรวมได้ทั้งหมด 18 ชนิด คือ ช้างป่า กระทิง วัวแดง ควายป่า เก้ง กวางป่า เก้งหม้อ เสือโคร่ง เสือดำหรือเสือดาว เสือลายเมฆ หมูป่า สมเสร็จ เลียงผา กวางผา หมีควาย หมีหมา สุนัขจิ้งจอก และหมาใน ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทั้ง 18 ชนิด เพื่อเตรียมข้อมูลในการจัดทำฐานข้อมูลสัตว์ป่าไว้ใช้ประโยชน์สำหรับงานศึกษาวิจัยและการจัดการสัตว์ป่า ซึ่งการศึกษสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่และหายากใกล้จะสูญพันธุ์ ครั้งนี้จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงแหล่งที่อยู่อาศัยและการแพร่กระจายของสัตว์ป่าชนิดที่มีความสำคัญดังกล่าวข้างต้น

อุปกรณ์และวิธีการ

สถานที่ศึกษา

การสำรวจการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่

ทำการสำรวจการกระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 18 ชนิด ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งพื้นที่เตรียมประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ และพื้นที่เตรียมการประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวนทั้งหมด 197 แห่ง (ภาพที่ 1 และตารางภาคผนวกที่ 1) ซึ่งมีสถานภาพพื้นที่โดยทั่วไปดังนี้

สภาพป่าของประเทศไทยแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ป่าดงดิบ หรือ ป่าไม่ผลัดใบ (Evergreen Forest) และป่าผลัดใบ (Deciduous Forest) กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ของประเทศ (ภาพที่ 2) ซึ่งแบ่งย่อยเป็นป่าชนิดต่างๆ ดังนี้

1. **ป่าดงดิบชื้น (Tropical rain forest)** มีการกระจายส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้และภาคตะวันออกของประเทศ แต่อาจพบในภาคอื่นบ้าง ป่าชนิดนี้ขึ้นอยู่ในที่ราบหรือภูเขาที่ระดับความสูงไม่เกิน 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ในภาคใต้พบได้ตั้งแต่ตอนล่างของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปถึงชายแดนส่วนทางภาคตะวันออกพบในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง และบางส่วนของจังหวัดชลบุรี (อุทิศ, 2541) ลักษณะทั่วไปเป็นป่ารกทึบ ต้นไม้ชั้นบนส่วนใหญ่เป็นไม้ในวงศ์ยาง (Dipterocarpaceae) มีลำต้นสูงใหญ่ตั้งแต่ 30 ถึง 50 เมตร พันธุ์ไม้ชนิดที่สำคัญได้แก่พวก ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้สัก ตะเคียนชันตาแมว ไช้เขียว พื้นที่ป่ารกทึบประกอบไปด้วยไม้พุ่ม ปาล์ม หวาย ไม้ไผ่ ถาวรวัลย์ชนิดต่างๆ

2. **ป่าดงดิบแล้ง (Dry evergreen forest)** ป่าดงดิบแล้งของประเทศไทยพบกระจายตั้งแต่ตอนบนของทิวเขาถนนธงชัยจากจังหวัดชุมพรขึ้นมาทางเหนือ ปกคลุมลาดเขาทางทิศตะวันตกของทิวเขาตะนาวศรีไปจนถึงจังหวัดเชียงราย ส่วนด้านตะวันออกของประเทศปกคลุมตั้งแต่ทิวเขาภูพานต่อลงมาถึงทิวเขาบรรทัด ทิวเขาพนมดงรักลงไปจนถึงจังหวัดระยองขึ้นไปตามทิวเขาของดงพญาเย็น ทิวเขาเพชรบูรณ์ จนถึงจังหวัดเลยและน่าน นอกจากนี้ยังพบในจังหวัดสกลนคร และทางเหนือของจังหวัดหนองคายเลียบลำน้ำโขงในส่วนที่ติดต่อกับประเทศลาว ป่าชนิดนี้พบตั้งแต่ระดับความสูงจากน้ำทะเลปานกลางประมาณ 100 เมตร ขึ้นไปถึง 800 เมตร (อุทิศ, 2541) พันธุ์ไม้ต่างๆ ที่ขึ้นอยู่มีหลายชนิดด้วยกันได้แก่ ยางแดง ยางนา ตะเคียนหิน เคี่ยมคะนอง กระบาก เป็นต้น พืชชั้นล่างก็มีพวก ปาล์ม หวาย ขิง ข่าต่างๆ แต่ปริมาณไม่หนาแน่นนักและค่อนข้างโล่งเตียน

3. **ป่าดงดิบเขา (Hill evergreen forest)** ป่าดงดิบเขาอาจพบได้ในทุกภาคของประเทศ ในบริเวณที่เป็นยอดเขาสูง พบตั้งแต่เขาหลวง จ.นครศรีธรรมราช เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ขึ้นไปจนถึงยอดเขาสูงๆ ในภาคเหนือ เช่น ยอดดอยอินทนนท์ ดอยปุย และยอดดอยอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ส่วนทางภาคตะวันออกพบได้บนยอดดอยภูหลวง ภูกระดึง ยอดเขาสูงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นต้น ป่าชนิดนี้พบในความสูงประมาณ 1,200 เมตรขึ้นไป ลักษณะเรือนยอดชั้นบนสูงประมาณ 20 เมตร กิ่งก้าน คดงอและก่อตัวเป็นก้อนๆ บนกิ่งใหญ่และตามลำต้นมีมอสและไม้เกาะติดหนาแน่น พันธุ์ไม้เด่น ได้แก่ ไม้ก่อชนิดต่างๆ การกระจายของป่าดงดิบเขาจะกระจายเป็นหย่อมๆ เฉพาะบนยอดเขาสูง

4. **ป่าสน (Coniferous forest)** ป่าชนิดนี้มีไม้เด่นนำเป็นสนสองใบหรือสนสามใบ ป่าสนเขามีกระจายตั้งแต่จังหวัดเชียงรายลงมาจนถึงจังหวัดตาก และพบลงมาถึงสุดที่จังหวัดเพชรบุรี ส่วนในภาคตะวันออกพบในบริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์จนถึงจังหวัดชัยภูมิ ที่ระดับความสูงประมาณ 50 เมตรขึ้นไป จนถึง 1,800 เมตร โดยจะกระจายเป็นหย่อมๆ อยู่บนยอดเขา เช่น ป่าสนบนยอดดอยอินทนนท์ ป่าสนบนภูกระดึง และป่าสนในอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว เป็นต้น

5. **ป่าพรุ (Peat Swamp forest)** เป็นสังคมป่าที่อยู่ถัดจากบริเวณสังคมป่าชายเลน โดยอาจจะเป็นพื้นที่ลุ่มที่มีการทับถมของซากพืชและอินทรีย์วัตถุที่ไม่สลายตัว และมีน้ำท่วมขังหรือชื้นแฉะตลอดปี

จากรายงานของกองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน (2525) พื้นที่ที่เป็นพรุพบในจังหวัดต่างๆ ดังนี้ นราธิวาส 283,350 ไร่ นครศรีธรรมราช 76,875 ไร่ ชุมพร 16,900 ไร่ สงขลา 5,545 ไร่ พัทลุง 2,786 ไร่ ปัตตานี 1,127 ไร่ และตรัง 11,980 ไร่ ส่วนจังหวัดที่พบเล็กน้อย ได้แก่ สุราษฎร์ธานี ตรัง กระบี่ สตูล ระยอง จันทบุรี เชียงใหม่ (อำเภอพร้าว) และจังหวัดชายทะเลอื่นๆ รวมเป็นพื้นที่ 400,000 ไร่ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกบุกรุกทำลายระบายน้ำออกไปและเปลี่ยนสภาพเป็นสวนมะพร้าว นาข้าว และบ่อเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา คงเหลือเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ในจังหวัดนราธิวาสเท่านั้น คือ พรุโต๊ะแดง ซึ่งยังคงเป็นป่าสมบูรณ์ และพรุบาเจาะ ซึ่งเป็นพรุเสื่อมสภาพแล้ว

6. ป่าชายเลน (Mangrove swamp forest) ป่าชนิดนี้จะขึ้นอยู่ตามชายฝั่งทะเลที่มีดินโคลน น้ำทะเลท่วมถึงและมีน้ำขึ้น-ลงอย่างเด่นชัดในรอบวัน เป็นสังคมป่าไม้บริเวณชายฝั่งทะเล เช่น ชายฝั่งทะเล ด้านตะวันตกตั้งแต่ระนองจนถึงสตูล แถบอ่าวไทยตั้งแต่สมุทรสาครถึงตรัง และจากประจวบคีรีขันธ์ ลงไปถึงนราธิวาส พันธุ์ไม้ที่สำคัญ เช่น ไม้โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ลำพู แสม เป็นต้น

7. ป่าชายหาด (Beach forest) แพร่กระจายอยู่ตามชายฝั่งทะเลที่เป็นหาดทรายเก่าน้ำท่วมไม่ถึง พื้นที่เป็นดินกรวด ทราย และโคลน หิน มีฤทธิ์เป็นด่าง พันธุ์ไม้จะผิแตกไปจากที่ถูกน้ำท่วมถึง ถ้าชายฝั่งเป็นดินทรายก็จะมีสนทะเลขึ้นอยู่เป็นกลุ่มก้อน พืชชั้นล่างก็มีพวกตีนนก และพันธุ์ไม้เลื้อยอื่นๆ บางชนิด ถ้าเป็นดินกรวดปนหินพันธุ์ไม้ส่วนใหญ่จะเป็นกระถิน

8. ป่าเบญจพรรณ ลักษณะทั่วไปเป็นป่าโปร่ง พื้นที่ป่าไม้รกรทึบ มีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆ ที่เป็นที่ราบ หรือตามเนินเขา พันธุ์ไม้จะผลัดใบในฤดูแล้ง การกระจายของป่าเบญจพรรณในประเทศไทย พบในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน ครอบคลุมต่ำลงไปจนถึงจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ตอนบน มีปรากฏที่ระดับความสูงตั้งแต่ 50 เมตร ถึง 800 เมตร หรือสูงกว่านี้ในบางจุด ในฤดูแล้งต้นไม้ทั้งหมดจะพากันผลัดใบ และมีไฟไหม้อยู่ทุกปี พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ ไม้สัก แดง ประดู่ มะค่าโมง ชิงชัน แก้วแดง รกฟ้า พืชชั้นล่างก็มีพวกหญ้า พวกกก ไม้ไผ่ชนิดต่างๆ เช่น ไผ่ป่า ไผ่ตง ไผ่ซาง ไผ่ไร่ เป็นต้น

9. ป่าแดง ป่าแพะ หรือป่าเต็งรัง พบขึ้นสลับกับป่าเบญจพรรณ ลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็ก และขนาดกลาง ไม้เด่นซึ่งเป็นไม้ดัดขึ้นประกอบด้วยไม้ในวงศ์ยาง ฤดูแล้งจะผลัดใบ และมีไฟป่าเป็นประจำ ป่าเต็งรังมีถิ่นกระจายโดยกว้างๆ ช้อนทับอยู่กับป่าเบญจพรรณ แต่อาจแคบกว่า เล็กน้อยทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยกำหนดที่เกี่ยวข้องกับความแห้งแล้ง มีปรากฏตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรีขึ้นไป จนถึงเหนือสุดในจังหวัดเชียงราย ป่าชนิดนี้เป็นสังคมพืชเด่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ปรากฏ สลับกับป่าเบญจพรรณ ในพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งจัด กักเก็บน้ำได้เลว เช่น บนสันเนิน พื้นที่ราบที่เป็น ทรายจัด หรือบนดินลูกรังที่มีชั้นของลูกรังตื้น แต่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 50-1,000 เมตร

10. ป่าทุ่ง เป็นป่าที่เกิดขึ้นหลังจากเกิดจากการทำลายสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ดินมีความ เสื่อมโทรม มีฤทธิ์เป็นกรด ดินไม้ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ จึงมีหญ้าต่างๆ เข้าไปแทนที่ แพร่กระจาย ทั่วประเทศบริเวณที่ป่าถูกทำลายและเกิดไฟไหม้เป็นประจำทุกปี ทำให้ป่าเต็งรัง ป่าผสมผลัดใบ และป่าดิบ แล้ง เปลี่ยนสภาพเป็นป่าทุ่ง สภาพพื้นที่แบบนี้พบกระจายอยู่เป็นหย่อมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั่วไปโดยเฉพาะ ในภาคเหนือและอีสาน เช่น ในอุทยานแห่งชาติแสลงหลวง ฯลฯ

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

การแบ่งพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคต่าง ๆ ยึดเอาหลักเกณฑ์การแบ่งกลุ่มป่าของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่กระจายอยู่ในภาคต่าง ๆ โดยแบ่งพื้นที่อนุรักษ์ที่เหลืออยู่เป็น 5 ภาค ดังนี้

1. ป่าอนุรักษ์ในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มป่า คือ กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน กลุ่มป่าศรีลานนา-ขุนตาล กลุ่มป่าดอยภูคา-แม่ยม กลุ่มป่าแม่ปิง-อมก๋อย และกลุ่มป่าภูเมี่ยง-ภูทอง ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 52 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 18 แห่ง (ตารางภาคผนวกที่ 1) มีเนื้อที่ประมาณ 41,240 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 39.16% ของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าสนเขา ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ป่าดงดิบมักมีการกระจายบริเวณยอดเขา สันเขา และริมลำห้วย ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณประมาณ 70 % ป่าดงดิบประมาณ 20% และป่าเต็งรังประมาณ 10%

2. ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มป่า คือ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าภูพาน กลุ่มป่าพนมดงรัก-ผาแต้ม และกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 26 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 15 แห่ง (ตารางภาคผนวกที่ 1) มีเนื้อที่ประมาณ 19,399 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 18.42% ของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าทุ่งหญ้า มีป่าเต็งรังประมาณ 30 % ป่าเบญจพรรณประมาณ 35% และป่าดงดิบ 30%

3. ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันออก มี 1 กลุ่มป่า คือ กลุ่มป่าตะวันออก ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 6 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 4 แห่ง (ตารางภาคผนวกที่ 1) มีเนื้อที่ประมาณ 3,391 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 3.22% ของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบประมาณ 80 % และป่าเบญจพรรณประมาณ 15%

4. ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันตก มีเพียง 2 กลุ่มป่า คือ กลุ่มป่าตะวันตก และกลุ่มป่าแก่งกระจาน ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 13 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 7 แห่ง (ตารางภาคผนวกที่ 1) มีเนื้อที่ประมาณ 22,467 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 21.33% ของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าพรุ ป่าเต็งรังผสมสน ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ทุ่งหญ้า และป่าทุ่งส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณประมาณ 71 % ป่าดงดิบประมาณ 20%

5. ป่าอนุรักษ์ในภาคใต้ แบ่งออกเป็น 6 กลุ่มป่า คือ กลุ่มป่าชุมพร กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก กลุ่มเขาหลวง กลุ่มป่าเขาบรรทัด กลุ่มป่าฮาลา-บาลา และกลุ่มป่าหุบเกาะสิมิลัน พีพี-อันดามัน ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 41 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 15 แห่ง (ตารางภาคผนวกที่ 1) มีเนื้อที่ประมาณ 18,817 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 17.87% ของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา ป่าพรุ ป่าชายเลน ป่าชายหาด ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบประมาณ 85 % และป่าชายเลนประมาณ 12%

การสำรวจสถานภาพและความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่

ได้เลือกพื้นที่ป่า 7 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ทุกภาคของประเทศไทยเป็นตัวแทนในการศึกษาสถานภาพและความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ดังนี้

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว	จังหวัดเชียงใหม่
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย	จังหวัดเชียงใหม่
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง	จังหวัดเลย
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	จังหวัดอุทัยธานี
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน	จังหวัดฉะเชิงเทรา
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง	จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา	จังหวัดนราธิวาส

สภาพพื้นที่

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 34-62 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 64-95 องศาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ 521 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยป่าที่มีเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อน ยอดเขาที่สูงที่สุดคือยอดดอยหลวงเชียงดาว สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 2,175 เมตร สภาพทั่วไปเป็นภูเขาหินปูนซึ่งประกอบด้วยหุบเขาและโพรงถ้ำมากมาย บนยอดเขาสูงเป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี เช่น ห้วยแม้งาย ห้วยแม่ซ้อน ห้วยแม่ณะ เป็นต้น

สภาพอากาศค่อนข้างหนาวเย็น คล้ายเขตอบอุ่น โดยทั่วไปอากาศจะหนาวเย็นตลอดฤดูหนาว ในฤดูฝนมีความชุ่มชื้นมาก ระหว่างเวลากลางวันอากาศค่อนข้างร้อน แต่ระยะช่วงกลางคืนจะหนาวเย็นมาก อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 25.4 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 41.4 องศาเซลเซียส และต่ำสุดประมาณ 3.7 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปี 1,183.5 มิลลิเมตร

จากการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เมื่อ พ.ศ. 2536 ได้แบ่งป่าออกเป็น 4 ประเภท คือ ป่าดิบเขา ป่าสนเขา ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ไม่ต่ำกว่า 340 ชนิด เป็นสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม 42 ชนิด นก 206 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 35 ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 32 ชนิด และปลา 25 ชนิด (แผนแม่บทเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว, 2537)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ บริเวณรอยต่อกับจังหวัดตากและลำพูน อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 องศา 24 ลิปดา ถึง 17 องศา 53 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 98 องศา 27 ลิปดา ถึง 98 องศา 45 ลิปดาตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,124 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อนในเทือกเขาถนนธงชัย ซึ่งล้อมรอบด้วยแม่น้ำแม่แจ่ม แม่น้ำแม่ตื่น และแม่น้ำแม่ปิง มีความสูงตั้งแต่ 300 เมตร ยอดเขาสูงสุด 1,929 เมตร จากระดับน้ำทะเล ที่ยอดดอยม่อนจองมีลำห้วยสำคัญที่มีน้ำตลอดปี ได้แก่ ห้วยแม่ลาย ห้วยอุมปาด ห้วยปวง ห้วยปู้ทอง เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศ ก่อนข้างเป็นเกือบตลอดปีและหนาวจัดในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยเฉพาะยอดเขาที่มีความสูงเกิน 1,500 เมตร อุณหภูมิค่อนข้างต่ำตลอดปี และมีเมฆและหมอกปกคลุมในบางฤดูกาล ส่วนในที่ต่ำ ที่มีระดับความสูงน้อยกว่า 1,000 เมตรลงมา อุณหภูมิค่อนข้างสูงและสูงมากยิ่งขึ้น ในเดือนมีนาคมถึงตุลาคม อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 27.7 องศาเซลเซียส ฝนตกหนักในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีประมาณ 1,060.1 มิลลิเมตร

สภาพป่าทั่วไปเป็นป่าผสมผลัดใบที่มีไม้สักและไม่อื่น ๆ ป่าเต็งรัง ป่าเต็งรังผสมสน ป่าดิบเขา และป่าดิบแล้ง นอกจากนี้ยังมีสังคมพืชขนาดเล็ก เช่น สังคมผาหิน ทุ่งหญ้า สังคมน้ำไหล เป็นต้น จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 43 ชนิด นก 181 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 31 ชนิด และ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 13 ชนิด (ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, 2536)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี

ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา ถึง 15 องศา 50 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา ถึง 99 องศา ลิปดาตะวันออก รวมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,780.14 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีที่ราบเล็กน้อยตามบริเวณลำห้วยมีความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยตั้งแต่ 200-1,687 เมตร ยอดเขาสูงสุดคือ เขาปลายห้วยขาแข้ง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือและมีลำห้วยที่สำคัญ คือ ห้วยขาแข้ง ซึ่งไหลผ่านตอนกลางของพื้นที่ในแนวเหนือใต้ โดยไหลไปรวมกับแม่น้ำแควใหญ่

สภาพอากาศทั่วไป มีฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

สังคมพืชในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง แบ่งออกได้ดังนี้ ป่าดงดิบพบ 45.1% ป่าเบญจพรรณ 41.99% ป่าเบญจพรรณผสมไฟ 3.68% ป่าเต็งรัง 6.25% และพื้นที่ประเภทอื่นๆ 2.98% (ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, 2540)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 องศา 3 ลิปดา ถึง 17 องศา 24 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 องศา 16 ลิปดา ถึง 101 องศา 21 ลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ 560,593 ตารางกิโลเมตร ไร่ มีความสูงอยู่ระหว่าง 300-1,500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่มีลักษณะเป็นเทือกเขาขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นเขาหินทราย เทือกเขาด้านตะวันออกมียอดตัดเป็นที่ราบมีความสูงประมาณ 1,200-1,500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนเทือกเขาด้านทิศตะวันตกเป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีความสูงประมาณ 600-800 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง และเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเลยและสาขาแม่น้ำป่าสัก (สำนักงานโครงการจัดทำแผนแม่บทและการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า, ไม่ระบุปีพิมพ์)

ลักษณะภูมิอากาศเนื่องจากพื้นที่เป็นภูเขาและที่ราบสูง จึงมีช่วงความหนาวเย็นยาวนาน ยอดเขามีลมพัดแรงตลอดปี อุณหภูมิต่ำสุด-สูงสุดเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 15-24 องศาเซลเซียส และ 28-35 องศาเซลเซียส (ธัญญา, 1998) ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวงในปี 2541-2543 ประมาณ 1,689.56 มิลลิเมตรต่อปี

สภาพป่ามีความสูง 300-700 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้งกระจายอยู่เป็นหย่อมๆ และบางส่วนเคยถูกบุกรุกทำลายมาแล้ว ที่ระดับความสูง 700 เมตร ขึ้นไปส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบมีความชุ่มชื้นตลอดปี ประกอบด้วย ป่าดิบเขา ป่าสนเขา ป่าละเมาะเขา และมีพรรณไม้ในเขตหนาวขึ้นปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก (รัชชชัยและวีระชัย, ไม่ระบุปีพิมพ์)

ได้ทำการศึกษาในพื้นที่ จำนวน 6 แปลง ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 250-300 ตารางกิโลเมตร

แปลงที่ 1 บริเวณสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง (HQ) พิกัด 76738-191857 เป็นที่ลาดชันอยู่ทางทิศตะวันตกมีระดับความสูง 900-1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง และมีพรรณไม้ป่าดิบเขาขึ้นปะปนอยู่ พื้นที่ล่างมีโชดหินโผล่ กระจายกระจาย

แปลงที่ 2 บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าโหล่นแต้ (NK) พิกัด 77227-190334 เป็นที่ราบบนยอดเขาสูง มีความสูงประมาณ 1,200-1,300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีสภาพป่าเป็นป่าดิบเขา เรือนยอดค่อนข้างต่อเนื่องกันพื้นที่ล่างมีอินทรีวัดฤๅษณ์มาก

แปลงที่ 3 บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าน้ำไค้ (LT) พิกัด 77603-189725 อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เป็นที่ลาด เขาสลับซับซ้อน ความสูง 400-500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ไม้เรือนยอดมีขนาดเล็กและกระแกรน พื้นที่ล่างเป็นดินตื้นมีหินโผล่ทั่วบริเวณ มีไฟไหม้เป็นประจำ

แปลงที่ 4 นาสน (NS) พิกัด 76622-191495 เป็นที่ราบริมห้วยความสูง 1,000-1,100 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าเป็นป่าดิบเขา เรือนยอดต่อเนื่องกัน บางบริเวณเป็นที่เคยถูกบุกรุกเพื่อใช้ประโยชน์มาก่อน

แปลงที่ 5 โคกห้วยเตย (HT) พิกัด 76803-191783 เป็นที่ราบสันเขา ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ความสูง 1,100-1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าเป็นป่าสนเขา เป็นดินปนทรายมีอินทรีวัดฤๅษณ์มาก บางบริเวณเป็นลานหิน มีไฟไหม้เป็นประจำ

แปลงที่ 6 บึงกาพน้อย (BK) พิกัด 76969-190682 เป็นที่ราบยอดเขาความสูง 1,500-1,600 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าเป็นป่าละเมาะเขาค่อนข้างโล่ง ไม้ยืนต้นส่วนใหญ่กระแกรน มีความสูงประมาณ 2-5 เมตร ดินตื้นเป็นทราย ส่วนมากบริเวณเป็นลานหินโชดหินระเกะระกะ มีลมแรงพัดผ่านอยู่เสมอ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย ที่เส้นรุ้งที่ 13 องศา - 13 องศา 30 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 องศา 35 ลิปดา ถึง 102 องศา 05 ลิปดาตะวันออก เป็นป่าลุ่มต่ำที่เคยผ่านการทำไม้มาแล้วเป็นส่วนใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 1,049 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เพียง 100 ตารางกิโลเมตร เท่านั้นที่เป็นป่าดั้งเดิมที่ไม่เคยผ่านการทำไม้มาก่อน สภาพป่าทั่วไปเป็นป่าดิบแล้ง 86.31% ป่าเบญจพรรณ 1.39% พื้นที่สวนป่า 9.22% และที่เหลืออีก 3.08% เป็นพื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่เกษตร ที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ เป็นต้น โดยพื้นที่ร้อยละ 85.53 เป็นพื้นที่ราบต่ำความสูงไม่เกิน 300 เมตร จากระดับน้ำทะเล และร้อยละ 60.96 เป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันไม่เกิน 10% (ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2542)

ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นแหล่งรวมความหลากหลายของสัตว์ป่าที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าจำนวน 28.66% ของชนิดสัตว์ป่าที่พบในประเทศไทย มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 92 ชนิด นก 308 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 54 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 25 ชนิด (สถานีวิจัยสัตว์ป่าฉะเชิงเทรา, ข้อมูลไม่ได้พิมพ์เผยแพร่) สำหรับสัตว์ขนาดใหญ่ที่พบในพื้นที่ ที่สำคัญได้แก่ กระทิง-วัวแดง เก้ง กวางป่า หมูป่า ฯลฯ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 9 องศา 10 ลิปดา - 9 องศา 22 ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 98 องศา 30 ลิปดา - 98 องศา 50 ลิปดาตะวันออก อยู่ในท้องที่อำเภอคีรีรัฐนิคม และอำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ประมาณ 1,153.3 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำเหนืออ่างเก็บน้ำของเขื่อนรัชชประภา จึงมีความสำคัญต่อการเก็บกักน้ำของเขื่อนรัชชประภาเป็นอย่างยิ่ง สภาพพื้นที่ประกอบด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนมีทั้งเขาหินปูน และเขาดินดาน เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรี และเทือกเขาภูเก็ต มีความสูงระหว่าง 90-1,395 เมตร จากระดับน้ำทะเล ผืนป่าแห่งนี้แหล่งกำเนิดของลำน้ำสายสำคัญคือ คลองแสง คลองหยา คลองควน คลองเอ๊ะ คลองมอญ คลองหยี คลองโขลง คลองมุย เนื่องจากพื้นที่บางส่วนเป็นเขาหินปูนจึงมีห้วยน้ำมุดหลายสาย เช่น ในบริเวณห้วยถ้ำจันทร์ ฯลฯ

ป่าคลองแสงมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงแห่งหนึ่งในประเทศ โดยสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในพื้นที่แห่งนี้ประมาณ 95 ชนิด (บุษบง, 2542) สัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่สำรวจพบในพื้นที่นี้ ได้แก่ กระทิง ช้างป่า สมเสร็จ กวางป่า เสือดำ เลียงผา หมูป่า หมูควาย เก้งหม้อ เก้งธรรมดา ฯลฯ

สภาพภูมิอากาศ โดยทั่วไปจะมีฝนตกเป็นระยะยาวเกือบตลอดทั้งปี จึงทำให้มีสภาพป่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ป่าผลัดใบ และป่าไม่ผลัดใบ ป่าผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณส่วนใหญ่จะอยู่ตามสองฝั่งลำน้ำ บริเวณคลองตอนบน ส่วนป่าไม่ผลัดใบนั้นปรากฏอยู่ทั่วไปในพื้นที่แบ่งได้เป็นป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา และป่าบนเขาหินปูน

ได้ทำการสำรวจในพื้นที่ศึกษา 10 แห่ง ดังนี้

1. คลองแสง เป็นต้นน้ำสายหลักที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำรัชชประภาที่อยู่ทางตอนเหนือของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง เป็นลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี ต้นห้วยคลองแสงนี้ค่อนข้างราบมีสภาพเป็นหาดทราย สองข้างลำน้ำเป็นป่าเบญจพรรณบางช่วง

2. คลองควน เป็นห้วยสาขาของลำคลองแสงที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปีเช่นกัน สภาพป่าสองข้างลำห้วยตอนล่างเป็นป่าเบญจพรรณในแนวแคบๆ สองข้างลำห้วยค่อนข้างชัน ไม่ค่อยมีหาดทราย แต่มีก้อนหินในน้ำมาก

3. คลองหยา เป็นห้วยสำคัญอีกสายของลำคลองแสงอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สองข้างลำห้วยมีสภาพเป็นป่าดงดิบ เป็นลำห้วยที่ไม่สูงชันนัก ลำคลองหยา จะมีหาดทรายมาก บริเวณต้นห้วยมีบ่อน้ำพุร้อนไหลลงสู่คลองหยา จึงเป็นจุดที่มีสัตว์ป่าขนาดใหญ่มาใช้มาก

4. คลองเอ๊ะ เป็นห้วยสายสำคัญอีกสายหนึ่งที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปีอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ สองข้างลำห้วยเป็นป่าดงดิบ ลำห้วยตอนล่างค่อนข้างชัน ลำห้วยตอนปลายค่อนข้างราบ

5. คลองมอญ เป็นลำห้วยที่อยู่ทางทิศตะวันออก ห้วยคลองมอญนี้เมื่อน้ำท่วมแล้ว พื้นที่สำรวจส่วนใหญ่อยู่ในที่ราบระหว่างภูเขา หรือที่เรียกว่าอ่าวมอญ ซึ่งมีสภาพเป็นแหล่งซับน้ำเป็นลำห้วยสายเล็กที่ไหลอยู่ในที่ราบหุบห้วยคลองมอญ

6. คลองหยี เป็นห้วยสายหลักสายหนึ่งที่อยู่ทางทิศใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง ลำคลองหยีจะมีหาดทรายน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นหาดกรวดและเป็นก้อนหินในน้ำ ต้นห้วยคลองหยีบางช่วงค่อนข้างชันและมีก้อนหินอยู่มาก

7. บางกัน เป็นพื้นที่ป่าบริเวณห้วยแยกของคลองหยีมีชื่อเรียกกันว่าคลองบางกัน นับเป็นพื้นที่ป่าคลองหยีด้านล่าง ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสก

8. คลองมุย เป็นลำห้วยสายยาว อยู่ทางทิศตะวันออกของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง กั้นแนวเขตระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง และคลองยัน สภาพลำห้วยค่อนข้างราบมีหาดทราย และหาดกรวดสลับกับก้อนหินริมน้ำในบางช่วง สภาพป่าสองข้างเป็นป่าดงดิบมีความลาดชันค่อนข้างสูง

9. คลองโหลง ตัวลำห้วยอยู่ตอนกลางของอ่างเก็บน้ำภูน้ำท่วมไปแล้ว นอกจากนี้ น้ำจากอ่างเก็บน้ำยังท่วมพื้นที่ที่ราบระหว่างภูเขาในบริเวณห้วยถ้ำจันทร์ ทำให้เกิดเป็นทะเลสาบขึ้น

10. พื้นที่ริมอ่างเก็บน้ำ ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นป่าทดแทนและป่าดงดิบ สภาพป่ามีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากระดับน้ำที่ขึ้นลงในเขื่อน พื้นที่สำรวจอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง เป็นพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำตอนล่างตั้งแต่ใต้ปากคลองหยีลงมา พื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสก ในส่วนที่ติดกับอ่างเก็บน้ำตอนล่าง

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหาลา-บาลา จังหวัดนราธิวาส

ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 5 องศา 37 ลิปดา – 6 องศา 14 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 องศา 8 ลิปดา – 101 องศา 52 ลิปดา ตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ 270,725 ไร่ (433 ตารางกิโลเมตร) ในท้องที่จังหวัดยะลาและนราธิวาส อยู่บนเทือกเขาสนกาลาคีรี ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับชายแดนด้านทิศเหนือของประเทศมาเลเซีย และมีผืนป่าติดต่อกับป่าสงวนแห่งชาติเบลม (Berum Forest Reserve) ของประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีความสมบูรณ์ของพรรณพืชและสัตว์ป่ามาก ทำให้สัตว์ป่าในพื้นที่ทั้งสองแห่งสามารถเคลื่อนย้ายไปมาและมีแหล่งอาศัยหลบภัยเป็นบริเวณกว้าง

ลักษณะสังคมพืชในป่าฮาลา-บาลา เป็นป่าดงดิบชื้น หรือป่าฝนเขตร้อน (Tropical Rain Forest) มีพรรณไม้ขึ้นหนาแน่นไม้ยืนต้นมักมีเรือนยอดชิดกันและส่วนใหญ่เป็นไม้ในตระกูลยาง(Dipterocarpaceae) นอกจากนี้ยังมีพืชพวกหมากและหวายในวงศ์ปาล์ม (Palmae) ขึ้นอยู่ทั่วไป พันธุ์ไม้พื้นล่างหรือพืชปกคลุมดินส่วนใหญ่ เป็นพวกขิงข่า (Zingiberaceae) และบอน (Araceae) ผืนป่าแห่งนี้ถูกแยกเป็น 2 ส่วนไม่ติดต่อกัน คือ

ป่าฮาลา มีเนื้อที่ประมาณ 165,000 ไร่ (264 ตารางกิโลเมตร) ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และอำเภอจะนะ จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชัน มีที่ราบและเฉาะบริเวณ ล้ำคลอง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 100-1,490 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำสายบุรี และแม่น้ำปัตตานี

ป่าบาลา มีเนื้อที่ประมาณ 107,725 ไร่ (169 ตารางกิโลเมตร) ครอบคลุมพื้นที่ป่าในอำเภอแว้ง และ อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส มีสภาพเป็นป่าดงดิบ เทือกเขาวางตัวอยู่ในแนวเหนือใต้ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 100-953 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำแม่น้ำโก-ลก และแม่น้ำสายบุรี

ระยะเวลาในการศึกษา

ทำการศึกษา 2 ครั้ง ในระหว่างเดือนตุลาคม 2539 ถึง กันยายน 2540 และ เดือนตุลาคม 2543 ถึง กันยายน 2544

คณะผู้ดำเนินงาน

1. นางสาวบุษบง กาญจนสาขา	หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าคลองแสง (2539 - 2545)
2. นายศักดิ์สิทธิ์ ชัมเจริญ	หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง (25xx – 25xx)
3. นางสาวศิริพร ทองอารีย์	หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าป่าพรุ-ป่าฮาลาบาลา
4. นายไสว วังหงษา	หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าจะเข็งเทรา
5. นายรองลาภ สุขมาสรวง	หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ (25xx – 25xx)
6. นายโกวิทย์ สันตจิตร์	นักวิชาการป่าไม้ 7ว
7. นายไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ	นักวิทยาศาสตร์ 4
8. นางสาวกนิษฐา อู่ถาวร	นักวิทยาศาสตร์ 5
9. นายเกรียงศักดิ์ ศรีบัวรอด	นักวิทยาศาสตร์ 4

วัสดุอุปกรณ์

1. เข็มทิศ
2. แผนที่ระวางมาตราส่วน 1:50,000
3. กล้องส่องทางไกล
4. กล้องถ่ายภาพนิ่ง
5. กล้องดักถ่ายภาพ (CAMERA TRAP)

6. แบบบันทึกข้อมูลสัตว์ป่า
7. เครื่องเขียน
8. คอมพิวเตอร์ พร้อมโปรแกรมสำเร็จภาพ

วิธีการศึกษา

การศึกษาการแพร่กระจายของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ในประเทศไทย

1. รวบรวมข้อมูลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในประเทศไทย ทั้งที่เป็นอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
2. กำหนดชนิดสัตว์ป่าที่จะทำการสำรวจ ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ เป็นสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมที่มีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 10 กิโลกรัมขึ้นไปและเป็นสัตว์ป่าหายากใกล้จะสูญพันธุ์ ตามการจัดการสถานภาพในบัญชีรายชื่อ “พืชและสัตว์ป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ในประเทศไทย” (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2534) ซึ่งมี 18 ชนิด ได้แก่ ช้างป่า กระทิง วัวแดง ควายป่า เก้ง กวางป่า เก้งหม้อ เสือโคร่ง เสือดำหรือเสือดาว เสือลายเมฆ หมูป่า สมเสร็จ เลียงผา กวางผา หมีควาย หมีหมา สุนัขจิ้งจอก และหมาใน
3. จัดทำแบบสำรวจข้อมูลสัตว์ป่า (รายละเอียดตามตารางภาคผนวกที่ 2) เพื่อใช้ในการสอบถามการปรากฏของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ทั้ง 18 ชนิด ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้ง 197 แห่ง
4. ออกสำรวจข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายทั้งหมดโดยวิธีการสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานด้านวิชาการและการสำรวจในพื้นที่นั้นโดยตรง โดยในปี 2540 ทำการสำรวจในพื้นที่ป่าอนุรักษ์จำนวน 112 แห่ง และเพิ่มขึ้นเป็น 197 แห่ง ในปี 2544 (ตารางภาคผนวกที่) ในปี 1 (2540) ดำเนินการอบรมเจ้าหน้าที่ลาดตระเวนป่าจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 112 แห่ง ให้รู้จักวิธีการจำแนกรอยเท้า และร่องรอยของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ โดยจัดการอบรมเป็น 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จ.อุทัยธานี ครั้งที่ 2 ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จ.ปราจีนบุรี และครั้งที่ 3 ที่อุทยานแห่งชาติทะเลบัน จ.สตูล หลังจากนั้นจึงให้เจ้าหน้าที่ที่เข้ารับการอบรมกลับไปทำการสำรวจเก็บข้อมูลและบันทึกลงใน data sheet ที่จัดทำขึ้น แล้วจัดส่งให้กับกลุ่มวิจัยสัตว์ป่า เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ส่วนการสำรวจการแพร่กระจายของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ครั้งที่ 2 (2544) ได้ดำเนินการโดยส่งเจ้าหน้าที่กลุ่มวิจัยสัตว์ป่าจำนวน 4 คน ได้แก่ นายโกวิท สันตจิตร นักวิชาการป่าไม้ 7ว นายไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ นักวิชาการป่าไม้ 5 นายเกรียงศักดิ์ ศรีบรรอด นักวิชาการป่าไม้ 3 นางสาวกนิษฐา อู่ถาวร นักวิทยาศาสตร์ 4 ออกไปทำการสอบถามข้อมูลการแพร่กระจายของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้ง 197 แห่ง
5. รวบรวมข้อมูลการปรากฏของสัตว์ป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด
6. ทำการวิเคราะห์การปรากฏของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ เพื่อตรวจสอบข้อมูลการปรากฏของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่ละแห่งกับผลการสำรวจสัตว์ป่าที่กลุ่มวิจัยสัตว์ป่า เคยดำเนินการไว้ในปี 2540 และจากรายงานการสำรวจของสถาบันทางวิชาการอื่นๆ กับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในปี 2544

7. นำข้อมูลการปรากฏที่ได้มาจัดทำแผนที่การกระจายของสัตว์เลื้อยคลานด้วยขนาดใหญ๋โดยโปรแกรม Arc View

8. เปรียบเทียบข้อมูลการปรากฏและการหายไปของสัตว์ป่าทั้ง 18 ชนิด จากการศึกษาทั้ง 2 ครั้ง รวมทั้งวิเคราะห์สาเหตุการแพร่กระจายที่เพิ่มขึ้นและลดลงของสัตว์ป่านั้นๆ

9. สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการลดลงหรือเพิ่มขึ้นของประชากรสัตว์ป่าแต่ละพื้นที่จากข้อมูลสอบถาม และจากข้อมูลในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนในการศึกษาความชุกชุมของสัตว์ป่า

การสำรวจสถานภาพและความชุกชุมของสัตว์เลื้อยคลานด้วยขนาดใหญ๋

1. กำหนดพื้นที่ป่าที่เป็นตัวแทนในการศึกษาความชุกชุมของสัตว์เลื้อยคลานด้วยขนาดใหญ๋ โดยเลือกพื้นที่ป่าที่เป็นตัวแทนในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย 7 พื้นที่ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา

2. ในแต่ละพื้นที่ตัวแทนป่าอนุรักษ์ของประเทศไทยทั้ง 7 แห่ง ทำการสำรวจความชุกชุมของสัตว์ป่าทั้ง 18 ชนิด โดยมีขั้นตอนและวิธีการดังนี้

2.1 การสำรวจโดยใช้กล้องดักถ่ายภาพ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง

นำกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ป่าชนิด Trail Master ไปติดตั้งในบริเวณเส้นทางด้านสัตว์ในพื้นที่สำรวจ 10 แห่ง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง (ภาพที่ 38) เป็นจำนวน 151 จุด รวมเวลาที่วางกล้องดักถ่ายภาพทั้งหมด 2,620 คืน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2541 ถึง พฤศจิกายน 2543 พร้อมทั้งบันทึกตำแหน่งจุดที่ดักถ่ายภาพสัตว์ป่าแต่ละชนิดไว้และหาความถี่ในการพบสัตว์เลื้อยคลานด้วยขนาดใหญ๋แต่ละชนิดในช่วงเวลาทำการสำรวจ

นำจำนวนภาพที่ดักถ่ายสัตว์แต่ละชนิดได้ในพื้นที่ศึกษามาใช้วิเคราะห์สถานภาพของสัตว์ป่าดังนี้

$$\text{ค่าเปอร์เซ็นต์ความถี่ในการพบสัตว์ชนิด A} = \frac{\text{จำนวนภาพสัตว์ชนิด A ที่ดักถ่ายภาพได้ในพื้นที่} \times 100}{\text{จำนวนคืนที่ตั้งกล้องดักถ่ายภาพทั้งหมดในพื้นที่}}$$

นำค่าความถี่ในการพบสัตว์แต่ละชนิดหรือค่าความชุกชุมสัมพัทธ์ของสัตว์แต่ละชนิดมาใช้ประเมินสถานภาพของสัตว์เลื้อยคลานด้วยขนาดใหญ๋ ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง

1.1 การสำรวจโดยใช้ line transect

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

1. สร้างเส้นสำรวจในแนวเหนือใต้จำนวน 5 เส้น แต่ละเส้นอยู่ห่างกัน 3 กิโลเมตรและมีถนนหมายเลข 3259 ที่ตัดผ่านป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ตั้งฉากกับเส้นทางสำรวจทั้ง 5 เส้น เป็นจุดเริ่มต้นการสำรวจ ในเส้นสำรวจแต่ละเส้นจะมีป้ายบอกระยะทางทุกๆ 50 เมตร โดยเส้นสำรวจที่ 1 มีระยะทาง 10 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 2 มีระยะทาง 12 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 3 มีระยะทาง 11.52 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 4 มีระยะทาง 12 กิโลเมตร และเส้นสำรวจที่ 5 มีระยะทาง 12 กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งหมด 57.2 กิโลเมตร (ภาพที่ 39) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ป่าประมาณ 137 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นความหนาแน่นของเส้นสำรวจประมาณ 419 เมตร ต่อพื้นที่ป่า 1 ตารางกิโลเมตร

2. ทุกๆ ระยะ 200 เมตร บนเส้นสำรวจแต่ละเส้น วางแปลงสำรวจรัศมี 10 เมตร จากป้ายบอกระยะทาง เพื่อค้นหาร่องรอยสัตว์ป่าขนาดใหญ่ ซึ่งพื้นที่สำรวจทั้งหมดมีแปลงเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 296 แปลงกระจายอย่างเป็นระบบในพื้นที่สำรวจ

3. ในแปลงสำรวจแต่ละแปลง ทำการค้นหาร่องรอยของแก้ง กวางป่า กระตัง วัวแดง หมูป่า เสือโคร่ง เสือดาว หมี เลียงผา ช้างป่า ฯลฯ

4. หลังจากบันทึกข้อมูลแล้ว ทำการกลบ หรือทำลายร่องรอยต่างๆ ของสัตว์ป่าที่พบในแปลงตัวอย่าง เพื่อการสำรวจในฤดูกาลต่อไป

5. การบันทึกข้อมูลในแปลงเก็บข้อมูลจะบันทึกการปรากฏของร่องรอยสัตว์ป่าแต่ละชนิด/ประเภทว่ามีหรือไม่มีในแต่ละแปลงตัวอย่าง สำหรับร่องรอยสัตว์ป่าที่พบบนเส้นสำรวจนอกแปลงตัวอย่างจะบันทึกชนิด/ประเภทของสัตว์ป่าและระยะทางบนเส้นสำรวจที่พบร่องรอย

6. ทำการสำรวจจำนวน 3 ครั้ง คือครั้งที่ 1 ช่วงปลายฤดูหนาว ระหว่างวันที่ 13-21 พฤศจิกายน 2543 ครั้งที่ 2 สำรวจในช่วงฤดูแล้งระหว่างวันที่ 19-23 มีนาคม 2544 และครั้งที่ 3 ช่วงฤดูฝน ระหว่างวันที่ 14-18 สิงหาคม 2544

7. ทำการวิเคราะห์ความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยนำร่องรอยของสัตว์แต่ละชนิดที่พบเฉพาะในแปลงสำรวจบนเส้นสำรวจ มาคำนวณหาอัตราการพบเห็น (Encounter Rate, ER) โดยใช้สูตร

$$ER_A = \frac{n_A \times 100}{N}$$

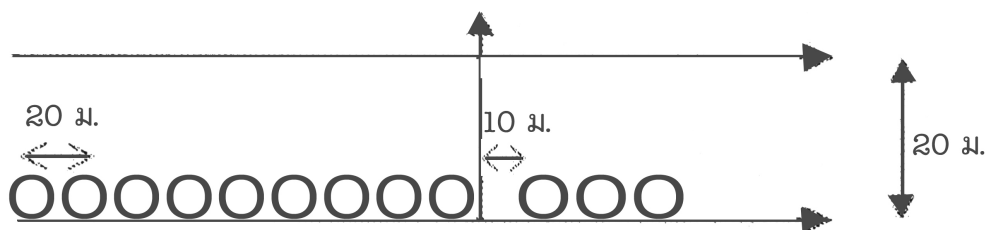
โดย ER_A = อัตราการพบเห็นร่องรอยของสัตว์ชนิด A

n_A = จำนวนแปลงตัวอย่างที่มีร่องรอยของสัตว์ชนิด A

N = จำนวนแปลงตัวอย่างที่เก็บข้อมูลทั้งหมด

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

1. เลือกพื้นที่ตัวแทนเพื่อวางแผนสำรวจ ให้ครอบคลุมทุกสภาพป่าโดยแปลงสำรวจมีลักษณะเป็นแบบ Line Plot System คือ มีเส้น Base line และวางเส้นสำรวจจำนวน 10 เส้น ให้ตั้งฉากกับเส้น Base line แต่ละเส้นสำรวจห่างกัน 20 เมตร บนเส้นสำรวจวางแปลงวงกลมรัศมี 2 เมตร ให้จุดศูนย์กลางของแปลงตั้งอยู่บนเส้นสำรวจ โดยที่แปลงแรกห่างจาก Base line 10 เมตร และแปลงถัดมาจะมีจุดศูนย์กลางห่างกัน 20 เมตร ในแต่ละเส้นจะมีแปลงสำรวจด้านละ 10 แปลง ดังนั้นพื้นที่สำรวจแต่ละแห่งจะมีแปลงย่อย 200 แปลง

2. ทำการเก็บข้อมูลปีละครั้ง ในฤดูแล้ง โดยจะตรวจสอบรอยตีนและนับกองมูลของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ทุกชนิดในแต่ละแปลงย่อย บันทึกข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเด่นของสัตว์แต่ละชนิดที่พบ

3. ทำการวิเคราะห์ความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยนำร่องรอยของสัตว์แต่ละชนิดที่พบในแปลงสำรวจ มาคำนวณหาค่าดัชนีความเด่นของสัตว์ป่า โดยดัดแปลงจากค่าดัชนีความสำคัญของสังคมนั้น (อุทิศ, 2541) ดังนี้

- ค่าดัชนีความเด่นของสัตว์ป่าแต่ละชนิด (Importance Value Index, IVI) มีค่าเท่ากับผลรวมของค่าความถี่สัมพัทธ์ของรอยตีนสัตว์ป่าแต่ละชนิด (Relative Frequency, Rft) ค่าความถี่สัมพัทธ์ของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด (Relative Frequency, RFf) แต่ค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด (Relative Density, RD)

$$IVI = Rft + RFf + RD$$

โดย	IVI	=	ค่าดัชนีความเด่นของสัตว์ป่าแต่ละชนิด
	Rft	=	ค่าความถี่สัมพัทธ์ของรอยตีนสัตว์ป่าแต่ละชนิด
	RFf	=	ค่าความถี่สัมพัทธ์ของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด
	RD	=	ค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ของสัตว์ป่าแต่ละชนิด

$$RFt \text{ หรือ } RFf = \frac{\text{ร้อยละความถี่ของรอยตีนหรือกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด (\% F) X 100}{\text{ผลรวมร้อยละความถี่ของรอยตีนหรือกองมูลสัตว์ทุกชนิด (\%F)}}$$

$$\% F = \frac{\text{จำนวนแปลงที่พบรอยตีนหรือกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด X 100}}{\text{จำนวนแปลงที่ทำการสำรวจทั้งหมด}}$$

$$RD = \frac{\text{ความหนาแน่นของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด (D) X 100}}{\text{ผลรวมความหนาแน่นของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด (ED)}}$$

$$D = \frac{\text{จำนวนกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด}}{\text{จำนวนแปลงที่ทำการสำรวจทั้งหมด}}$$

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา

1. จัดทำเส้นสำรวจจำนวน 10 เส้น รวมระยะทาง 50 กิโลเมตร โดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ มาตราส่วน 1:50,000 ประกอบการวางแผนสำรวจให้ครอบคลุมทั่วพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ (ภาพที่ 40) ในแต่ละเส้นสำรวจติดป้ายสังกะสีแสดงระยะทางทุกระยะ 100 เมตร ที่บริเวณลำต้นของต้นไม้ที่อยู่ในเส้นสำรวจ โดยเส้นสำรวจที่ 1 ยาว 5.3 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 2 ยาว 4.7 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 3 ยาว 3.9 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 4 ยาว 2.2 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 5 ยาว 4.2 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 6 ยาว 3.5 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 7 ยาว 8.5 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 8 ยาว 5.3 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 9 ยาว 7.4 กิโลเมตร เส้นสำรวจที่ 10 ยาว 5.0 กิโลเมตร

2. ในแต่ละเส้นสำรวจ ทุกๆ ระยะ 100 เมตร ทำแปลงวงกลมรัศมี 1 เมตร (3.14 ตารางเมตร) รวมเป็นจำนวนทั้งหมด 500 แปลง ทำการตรวจหารอยตีนสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่บนพื้นดิน โดยจำแนกลักษณะรอยตีนสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมตามวิธีของ Strien (1983)

3. ทำการเก็บข้อมูลในเส้นทางสำรวจทั้ง 10 เส้นๆ ละ 3 ครั้ง ในช่วงเดือนมกราคม (ช่วงปลายฤดูฝน) เดือนเมษายน (ช่วงฤดูแล้ง) และเดือนสิงหาคม (เริ่มฤดูฝน) โดยใช้เวลาดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนสิงหาคม 2544

4. ทำการวิเคราะห์ความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยนำข้อมูลรอยตีนที่สำรวจพบมาคำนวณหาค่าความชุกชุมสัมพัทธ์ (relative abundance) ดังนี้

$$\text{ความชุกชุมของสัตว์ชนิด A} = \frac{\text{จำนวนแปลงที่พบรอยตีนสัตว์ชนิด A x 100}}{\text{จำนวนแปลงที่พบรอยเท้าสัตว์ทั้งหมด}}$$

$$\text{ความชุกชุมสัมพัทธ์} = \frac{\text{ความชุกชุมของชนิด A x 100}}{\text{ผลรวมค่าความชุกชุมของสัตว์ทุกชนิดที่พบ}}$$

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

1. จัดทำเส้นทางสำรวจให้ครอบคลุมทุกสภาพป่า จำนวน 21 เส้นทาง แต่ละเส้นทางมีความยาว 4-5 กิโลเมตร รวมความยาวทั้งสิ้น 100 เมตร ในแต่ละเส้นทางสำรวจทำเครื่องหมายโดยใช้ป้ายสังกะสีแสดงระยะทางทุกๆ 25 เมตร
2. เดินสำรวจเพื่อบันทึกข้อมูลการพบเห็นตัวสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่บนเส้นทางสำรวจ โดยใช้ผู้สำรวจ 2 คน/เส้นทาง และใช้ความเร็วในการเดินไม่เกิน 2 กิโลเมตร/ชั่วโมง ในระหว่างเวลาประมาณ 08.00-14.00 น. ของทุกเดือน ซึ่งใช้เวลาการสำรวจประมาณเดือนละประมาณ 7 วัน เมื่อพบเห็นตัวสัตว์บันทึกชนิดสัตว์ เพศ เวลาที่พบ ชนิดป่า และพิกัดที่พบสัตว์ในพื้นที่ ลงในตารางบันทึกข้อมูล โดยใช้เวลาดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2540 ถึง ตุลาคม 2543
3. ทำการวิเคราะห์ความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยนำข้อมูลสัตว์ป่าที่ได้มาจำแนกเป็นแต่ละชนิดสัตว์ คำนวณหาความหนาแน่นประชากรแต่ละชนิดนั้นๆ คือค่าความชุกชุมที่พบในพื้นที่ศึกษา

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย

1. กำหนดเส้นทางสำรวจ เป็นถนนทางเดิน ด้านสัตว์และเส้นทางที่กำหนดขึ้น โดยให้เส้นทางสำรวจครอบคลุมทุกสภาพพื้นที่ป่า
2. ทำการเดินสำรวจทุกเดือนๆ ละ 1 ครั้งๆ ละ 2-3 วัน โดยเดินตามแนวสำรวจด้วยความเร็วของการเดินไม่เกิน 2 กิโลเมตร/ชั่วโมง
3. บันทึกชนิดของสัตว์ที่พบเห็นหรือเครื่องหมายต่างๆ ที่สัตว์ทิ้งไว้ เช่น ขน มูล และเสียงร้อง โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2542 ถึง กันยายน 2544
4. ทำการวิเคราะห์ความชุกชุม โดยการนำข้อมูลสัตว์ป่าที่พบในแต่ละชนิดมาคำนวณหาร้อยละความชุกชุม ตามสูตร

$$\text{ร้อยละความชุกชุม} = \frac{\text{จำนวนครั้งที่พบสัตว์ชนิดนั้น} \times 100}{\text{จำนวนครั้งที่สำรวจ}}$$

4.1 วิเคราะห์สถานภาพและความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่โดยกำหนดระดับความชุกชุมจากค่าเปอร์เซ็นต์ความถี่ในการพบ ดังนี้

ระดับความชุกชุม	ร้อยละของการพบเห็น
มาก (5)	81-100
ค่อนข้างมาก (4)	61-80
ปานกลาง (3)	41-60
น้อย (2)	21-40
น้อยมาก (1)	1-20
ไม่ปรากฏ (0)	0

ผลการสำรวจและวิจารณ์ผล

การแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ (Large Mammals Distribution)

จากการสำรวจการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 18 ชนิด คือ ช้างป่า กระทิง วัวแดง ควายป่า เสือโคร่ง เสือดำ เสือลายเมฆ เสือไฟ หมีหมา หมีควาย หม่าใน หม่าจิ้งจอก เลียงผา กวางผา เก้งหม้อ เก้ง หมูป่า และกวางป่า จำนวน 2 ครั้งในปี 2540 และ 2544 จากการสอบถามข้อมูล การพบสัตว์ป่าดังกล่าวจากเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมดพบว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ทั้ง 18 ชนิด มีการแพร่กระจายเพิ่มมากขึ้นในการสำรวจครั้งหลังเนื่องจากการขยายพื้นที่สำรวจเพิ่มขึ้น ในป่าอนุรักษ์ที่มีการประกาศใหม่ จากที่เคยสำรวจในปี 2540 จำนวน 112 แห่ง เป็น 197 แห่ง ในปี 2544 เมื่อเปรียบเทียบผลการปรากฏของสัตว์ทั้ง 18 ชนิด ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้ง 112 แห่ง ที่ทำการสำรวจในปี 2540 และปี 2544 ปรากฏว่ามีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น หม่าใน เสือโคร่ง กวางป่า กระทิง หายไปจากพื้นที่ ป่าอนุรักษ์เดิม ในการสำรวจครั้งที่ 2 มากกว่าสัตว์ชนิดอื่น โดยเฉพาะในภาคเหนือ และภาคใต้ อย่างไรก็ตาม การสำรวจในครั้งที่ 2 มีรายงานการพบสัตว์บางชนิดเพิ่มขึ้นในพื้นที่สำรวจเดิม โดยชนิดสัตว์ที่มีรายงาน การพบในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นมากที่สุด ได้แก่ หมีควาย หม่าจิ้งจอก และเสือลายเมฆ ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของพื้นที่ในการพบสัตว์ทั้ง 18 ชนิด ที่หายไปและเพิ่มขึ้นพบว่าอัตราส่วนการพบ สัตว์ในพื้นที่สำรวจได้เพิ่มขึ้นในสัตว์เกือบทุกชนิด ยกเว้น ควายป่า และเก้งหม้อ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับวิธีการ ในการสอบถามเนื่องจากในปี 2540 เป็นการสอบถามจากพนักงานพิทักษ์ป่าในพื้นที่อนุรักษ์แต่ละแห่ง ซึ่งเจ้าหน้าที่แต่ละนายอาจไม่ทราบข้อมูลจากพื้นที่ทั้งหมด ทำให้ไม่สามารถรายงานข้อมูลได้ครบ ส่วนการ สอบถามในครั้งหลังจะได้ข้อมูลจากการสำรวจของคณะเจ้าหน้าที่ที่ออกไปสอบถามเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ โดยตรง และจากสถานีวิจัยสัตว์ป่าในท้องถิ่นๆ

ช้างป่า (*Elephas maximus*)

ผลการสำรวจช้างป่าในปี 2540 พบว่ามีการกระจายเกือบทุกภาค ในเขตอุทยานแห่งชาติ 30 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 17 แห่ง เป็นพื้นที่การกระจายประมาณ 43,285 ตารางกิโลเมตร โดยใน ภาคเหนือประชากรช้างป่ามีการกระจายน้อยมาก ประชากรส่วนใหญ่มีการกระจายอยู่ในป่าอนุรักษ์ ในกลุ่มป่าตะวันตก (ภาพที่ 3 และตารางภาคผนวกที่ 3) จากการสำรวจในปี 2544 ช้างป่ามีการกระจายเพิ่มขึ้น พบในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 40 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 30 แห่ง รวมพื้นที่การกระจายประมาณ 55,122 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 4 และตารางภาคผนวกที่ 4) จากการสำรวจ 2 ครั้ง พื้นที่การแพร่กระจาย ของช้างป่าส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันตก โดยพื้นที่การกระจายของช้างป่าในการสำรวจครั้งที่ 2 มีพื้นที่เพิ่มขึ้น ในอุทยานแห่งชาติที่มีการจัดตั้งใหม่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ลำคลองงู พุแค คลองวังเจ้า และ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอัมผาง ในภาคใต้ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และกลุ่มป่า เขาหลวง ส่วนภาคใต้ตอนล่างประชากรมีพื้นที่การกระจายเพียงบางพื้นที่ในบริเวณป่าฮาลา-บาลา ที่มีเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย นอกจากนี้ในภาคตะวันออกพื้นที่การกระจายของช้างป่าจากการสำรวจ 2 ครั้ง พบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไน ในภาคเหนือ ประชากรมีการกระจายเบาบางมาก โดยพื้นที่

อาศัยแบ่งแยกเป็นกลุ่มเล็กๆ และไม่ติดต่อกัน เช่นที่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสะเมิง และสันปันแดน และอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ในกลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย และกลุ่มป่าดอยภูคา ที่อุทยานแห่งชาติขุนน่าน และคลองตรอน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การสำรวจในครั้งนี้ 2 มีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้นในกลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว ในอุทยานแห่งชาติดาดหมอก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตะเบาะ-ห้วยใหญ่ และกลุ่มป่าพนมดงรัก-ผาแต้ม ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบุณฑริก-ยอดโดม กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ในบางพื้นที่ป่าอนุรักษ์แม้อยู่มีสภาพป่าดีอยู่ แต่ไม่มีช้างอาศัยอยู่แล้ว ได้แก่ ป่าเขาเขียว-เขาชมพู่ ป่าโตนงาช้าง ฯลฯ อย่างไรก็ตามการกระจายของช้างป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 47 แห่ง ที่เคยดำเนินการสำรวจในปี 2540 จากการสำรวจซ้ำในปี 2544 ปรากฏว่าพื้นที่การกระจายลดลงไป โดยหายไปจากพื้นที่อนุรักษ์ 5 แห่ง ในภาคอีสานและภาคใต้ แต่โดยรวมเมื่อมีการขยายพื้นที่สำรวจออกไปในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 197 แห่ง ในปี พ.ศ. 2544 ปรากฏว่า ประชากรช้างป่ามีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้น โดยพบในพื้นที่ป่าประมาณ 52.34% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในประเทศไทย

กระทิง (*Bos gaurus*)

ข้อมูลการสำรวจในปี 2540 กระทิงมีการกระจายในเขตอุทยานแห่งชาติ 23 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 14 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 36,117 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 5 และตารางภาคผนวกที่ 3) ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันตกในกลุ่มป่าตะวันตก และกลุ่มป่าแก่งกระจาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรกระทิงมีพื้นที่การกระจายอยู่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการแพร่กระจายในกลุ่มป่าตะวันออก ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไน และกลุ่มป่าพนมดงรัก ในอุทยานแห่งชาติภูจอง-นายอย ในภาคใต้มีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าชุมพร กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสวก และกลุ่มป่าฮาลา-บาลา ในภาคเหนือพื้นที่การกระจายของกระทิงมีอยู่น้อยเป็นหย่อมเล็กๆ พบเพียงบางกลุ่มป่าและบางส่วนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในกลุ่มป่าดอยภูคา และกลุ่มป่าทุ่งแสลงหลวง

ในการสำรวจในปี 2544 กระทิงมีการกระจายอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 33 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 22 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 45,766 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 6 ตารางภาคผนวกที่ 4) ประชากรส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก และกลุ่มป่าแก่งกระจาน ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ และกลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว ในกลุ่มป่าพนมดงรัก-ผาแต้ม พบในบางพื้นที่ เช่นที่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม และอุทยานแห่งชาติภูจอง-นายอย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประชากรในกลุ่มป่าตะวันออกอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนและเขาสอยดาวเป็นส่วนใหญ่ ในภาคใต้ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าคลองแสง-เขาสวก กลุ่มป่าชุมพร กลุ่มป่าฮาลา-บาลา โดยมีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งระยะ-นาสัก และควนแม่ยายหม่อน และอุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบรี และมีบางพื้นที่ที่เคยสำรวจพบกระทิงในครั้งแรกไม่มีรายงานในการสำรวจครั้งนี้ ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-ภูทอง และอุทยานแห่งชาติดอยภูคา

จากการสำรวจในครั้งนี้ เมื่อมีการขยายพื้นที่สำรวจออกไปทำให้มีรายงานการพบกระทิงเพิ่มขึ้นในบางส่วนของภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคใต้ เช่น ในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าควนแม่ยายหม่อน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ทุ้งระยะ-นาสัก ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อนุรักษ์หลายแห่งในภาคเหนือที่ไม่มีรายงานการพบในการสำรวจในครั้งแรก แต่มีรายงานการพบในการสำรวจครั้งหลัง เช่น ในอุทยานแห่งชาติดอยเวียงล้า แจ้ซ้อน แม่เงา ถ้าปลา-ผาเสื่อ ห้วยน้ำดัง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง ซึ่งน่าจะได้มีการตรวจสอบสถานภาพให้แน่นอนอีกครั้ง ส่วนในภาคใต้มีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในอุทยานแห่งชาติไทรโยค ห้วยยาง และกระบี่ สำหรับพื้นที่บางแห่งที่มีรายงานการพบในการสำรวจครั้งแรกแต่หายไปในการสำรวจครั้งหลัง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการลักลอบล่าสัตว์ป่าที่เกิดขึ้นบ่อย เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการสำรวจการแพร่กระจายของกระทิงทั้งสองครั้ง ได้พบว่าพื้นที่การแพร่กระจายของกระทิงยังคงกระจายอยู่ในภาคตะวันตก ภาคใต้ ภาคอีสานตอนล่าง ในแหล่งที่อยู่อาศัยเดิมที่เคยมีรายงานไว้ (Lekagul and McNeely, 1977)

วัวแดง (*Bos banteng*)

การสำรวจในปี 2540 วัวแดงมีการกระจายในอุทยานแห่งชาติ 13 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 11 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 21,492 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 7 ตารางภาคผนวกที่ 3) ในภาคเหนือประชากรมีการกระจายอยู่ในบางพื้นที่ในอุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย ในกลุ่มป่าศรีลานา-ขุนตาล และอุทยานแห่งชาติศรีน่าน ในกลุ่มป่าดอยภูคา และที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-ภูทอง ในกลุ่มป่าภูเมี่ยง-ภูทอง ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก พื้นที่ป่าขนาดใหญ่ที่มีการกระจายของวัวแดงรองลงมา อยู่ในภาคอีสานในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ในภาคตะวันออกอยู่ในกลุ่มป่าตะวันออก และในภาคใต้พบกระจายอยู่ในกลุ่มป่าคลองแสง-เขาสกก และกลุ่มป่าชุมพร

การสำรวจวัวแดงในปี 2544 พบว่ามีการกระจายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 24 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 18 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 37,396 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 8 ตารางภาคผนวกที่ 4) ประชากรส่วนใหญ่จะมีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก โดยพื้นที่การกระจายได้พบเพิ่มในอุทยานแห่งชาติแม่ฮ่องสอน ทองผาภูมิ ไทรโยค เอราวัณ และลำคลองงู และแก่งกระเจาน พื้นที่ป่าอื่นที่เป็นถิ่นอาศัยของวัวแดงในภาคอีสานอยู่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ และ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวและอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว รวมทั้งกลุ่มป่าพนมดงรักในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูธร-ยอดมน ยอดโดม จังหวัดอุบลราชธานี และอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ได้สำรวจพบเพิ่มขึ้นในภาคเหนือในกลุ่มป่าอมก๋อย-แม่ตื่น ภาคตะวันตกในกลุ่มป่าแก่งกระเจานที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระเจาน ภาคตะวันออก ในกลุ่มป่าตะวันออกสำรวจพบเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวและเขาคิชฌกูฏ ภาคใต้ ในกลุ่มป่าคลองแสง-เขาสกก พบเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองยัน และกลุ่มป่าชุมพรพบเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากรมหลวงชุมพร นอกจากนี้ยังพบว่าวัวแดงกระจายอยู่ในพื้นที่ป่าขนาดเล็ก เช่น อุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูธร-ยอดมน ยอดโดม และอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ไม่มีรายงานการพบวัวแดงในการศึกษาครั้งที่ 2 แล้ว เช่น อุทยานแห่งชาติศรีน่าน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-ภูทอง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา อาจมีสาเหตุมาจากการลักลอบล่า โดยประชากรวัวแดงอาจมีน้อยอยู่แล้ว จึงหายไปในการศึกษาครั้งหลัง

ควายป่า (*Bubalus bubalis*)

การสำรวจในปี 2540 ควายป่ามีการกระจายจำกัด ในอุทยานแห่งชาติศรีนครินทร์และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเท่านั้น เป็นพื้นที่ประมาณ 4,312 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 9 และตารางภาคผนวกที่ 3) แต่การสำรวจในปี 2544 พื้นที่การกระจายลดลง คงเหลือเพียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นพื้นที่ประมาณ 2,780 ตารางกิโลเมตร เท่านั้นนับเป็นประชากรควายป่าฝูงสุดท้ายในประเทศไทย (ภาพที่ 10 และตารางภาคผนวกที่ 4)

สมเสร็จ (*Tapirus indicus*)

การสำรวจในปี 2540 สมเสร็จมีการกระจายในเขตอุทยานแห่งชาติ 18 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 9 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 22,494 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 11 ตารางภาคผนวกที่ 3) โดยมีการกระจายเฉพาะพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันตกและภาคใต้ ประชากรในภาคตะวันตกอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตกและกลุ่มป่าแก่งกระจาน ในภาคใต้กระจายอยู่ในทุกกลุ่มป่า ยกเว้นตามเกาะ กลุ่มประชากรในพื้นที่เล็กๆ อยู่ในภาคใต้ในอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง บูโด-สุโงปาดิ และป่าบาลา

การสำรวจในปี 2544 สมเสร็จมีการกระจายเพิ่มขึ้นในทุกกลุ่มป่า ในภาคตะวันตกและใต้ โดยพบในอุทยานแห่งชาติ 29 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 18 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 33,247 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 12 ตารางภาคผนวกที่ 4) ในกลุ่มป่าตะวันตกมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอัมผาง อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ไทรโยค ลำคลองงู และเอราวัณ ภาคใต้ในกลุ่มป่าชุมพร กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก มีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองยัน กลุ่มป่าเขาหลวงมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากระทุง อุทยานแห่งชาติน้ำตกสี่ขีด กลุ่มป่าเขาบรรทัดมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในอุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาเงาะ และกลุ่มป่าฮาลา-บาลา มีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในอุทยานแห่งชาติบางลาง กลุ่มประชากรในพื้นที่เล็กๆ นอกจากในอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง บูโด-สุโงปาดิ และป่าบาลาแล้ว ยังมีรายงานการพบเพิ่มในอุทยานแห่งชาติเขาลำรุ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนปริวรรต นับได้ว่าสมเสร็จมีแหล่งอาศัยอยู่ในภาคใต้มาก โดยมีการกระจายอยู่ในทุกกลุ่มป่าที่อยู่บนคาบสมุทร (mainland) ยกเว้นในบางพื้นที่ป่าขนาดเล็ก เช่น ป่าเขานอจู้ ป่าพรุโต๊ะแดง เขาพนมเบญจา และตามหมู่เกาะ

Lekagul and McNeely, 1977 รายงานการแพร่กระจายของสมเสร็จในภาคใต้ และภาคตะวันตก ซึ่งจากการศึกษาทั้ง 2 ครั้งพบว่า สมเสร็จยังมีรายงานการพบในภูมิภาคเดิม และการสำรวจในปี 2544 มีรายงานการแพร่กระจายของสมเสร็จเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในภาคใต้โดยพบว่า พื้นที่ที่มีการกระจายของสมเสร็จในภาคใต้ มีประมาณ 38.8% ของป่าอนุรักษ์ที่มีสมเสร็จกระจายอยู่

เลียงผา (*Naemorhedus sumatraensis*)

การสำรวจในปี 2540 มีรายงานการพบเลียงผาในทุกภาค ในเขตอุทยานแห่งชาติ 43 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 28 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 51,331 ตารางกิโลเมตร โดยประชากรมีการกระจายอยู่ในทุกกลุ่มป่า ประชากรบางกลุ่มกระจายอยู่ในพื้นที่ขนาดเล็ก โดยเฉพาะในภาคเหนือ (ภาพที่ 13 ตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 เลียงผามีการกระจายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 96 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 54 แห่ง (ภาพที่ 14 ตารางภาคผนวกที่ 4) เป็นพื้นที่ประมาณ 88,066 ตารางกิโลเมตร ในการสำรวจครั้งที่ 2 นี้ จะมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นเกือบทุกกลุ่มป่า โดยเฉพาะในภาคเหนือ

กลุ่มประชากรในพื้นที่เล็กๆ ที่มีรายงานการพบเพิ่มในภาคใต้ ในกลุ่มป่าฮาลา-บาลา กลุ่มป่าเขาบรรทัด กลุ่มป่าหุบเขาสะเมิง พิพี-อันดามัน ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา คลองพระยา เขาประ-บางคราม โตนไพรวรรต อุทยานแห่งชาติเขาหลักล้ารู้ เขาพนมเบญจา เขาลำปี หาดท้ายเหมือง เขาน้ำค้าง บูโด-สุโขทัย และในภาคเหนือมีรายงานการพบเพิ่มในหลายพื้นที่ในกลุ่มป่า แม่ปิง-อมก๋อย กลุ่มป่าศรีลานนา-ขุนตาล กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน กลุ่มป่าภูเมี่ยงภูทอง และกลุ่มป่าทุ่งแสลงหลวง รวมทั้งพื้นที่ป่าอนุรักษ์ขนาดเล็กอื่นๆ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขานามเพรียง ดอยหลวง เวียงลอ อุทยานแห่งชาติรามคำแหง ศรีสัชนาลัย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา อุทยานแห่งชาติตาดีนา โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีประชากรของเลียงผากระจายอยู่น้อยที่สุด มีบางพื้นที่ที่เคยสำรวจพบในครั้งแรก (2540) แล้วไม่มีรายงานการพบในครั้งหลัง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติดอยผาหลวง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน และแม่น้ำภาชี ฯลฯ

Lekagul and McNeely รายงานการแพร่กระจายของเลียงผาไว้เกือบทั่วประเทศยกเว้นในภาคกลางและภาคอีสานบางส่วน จากการศึกษาทั้ง 2 ครั้งพบว่า มีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้นทุกภาค โดยเฉพาะในภาคเหนือ จากการสำรวจครั้งที่ 2 ซึ่งได้ขยายพื้นที่สำรวจออกไปและเมื่อมีการศึกษาสัตว์ป่ามากขึ้น จึงมีรายงานการพบเลียงผาเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามพบว่าประชากรของเลียงผาจำนวนมากในภาคเหนือและภาคใต้อยู่ในผืนป่าขนาดเล็กที่มีสภาพเป็นเกาะ ซึ่งน่าจะมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของแหล่งพันธุกรรมของเลียงผาในพื้นที่ขนาดเล็กเหล่านี้ในอนาคต

กวางผา (*Naemorhedus caudatus*)

การสำรวจในปี 2540 กวางผามีการกระจายเฉพาะในพื้นที่ป่าภาคเหนือในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย สาละวิน ดอยเชียงดาว และแม่เลาแม่สะ และอุทยานแห่งชาติแม่ปิงเท่านั้น เป็นพื้นที่ประมาณ 2,914 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 15 และตารางภาคผนวกที่ 3) แต่จากการสำรวจในปี 2544 เนื่องจากการศึกษาในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นจึงพบถิ่นอาศัยของกวางผาเพิ่มขึ้นในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ออบหลวง น้ำตกแม่สุรินทร์ ถ้ำปลา-น้ำตกผาเสื่อ เชียงดาว ศรีสัชนาลัย ดอยจาง แม่ฝาง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดอยเวียงหล้า ดอยหลวง สันปันแดน ลุ่มน้ำปาย ทั้งนี้ยังคงมีการกระจายจำกัดอยู่ในกลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน และกลุ่มป่าศรีลานนา-ขุนตาล เป็นพื้นที่ประมาณ 10,540 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 16 และตารางภาคผนวกที่ 4) และมีหลายพื้นที่ที่มีขนาดเล็กมากและไม่มีอาณาเขตติดต่อกับป่าผืนอื่นเลย ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยหลวง อุทยานแห่งชาติดอยจาง ศรีสัชนาลัย ที่จะมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ทางพันธุกรรมของประชากรกวางผาในพื้นที่ขนาดเล็กเหล่านี้ต่อไป นอกจากนี้ยังมีรายงานการพบกวางผาจากเจ้าหน้าที่ในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ซึ่งจะต้องมีการตรวจสอบให้ชัดเจนต่อไปด้วย

กวางป่า (*Cervus unicolor*)

การสำรวจในปี 2540 กวางป่ามีรายงานการพบในอุทยานแห่งชาติ 27 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 21 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 19,586 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 17 ตารางภาคผนวกที่ 3) โดยมีพื้นที่การกระจายหลักอยู่ในภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้ ในกลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และกลุ่มป่าเขาบรรทัด และกลุ่มป่าฮาลา-บาลา โดยประชากรในภาคเหนือมีกระจายเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อย

การสำรวจในปี 2544 พบว่ากวางป่ามีการกระจายในเขตอุทยานแห่งชาติ 52 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 36 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 62,488 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 17 ตารางภาคผนวกที่ 4) โดยมีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในภาคเหนือ แต่พบเป็นประชากรกลุ่มเล็กๆ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ศรีสัชนาลัย แม่เงา ถ้ำปลา-น้ำตกผาเสื่อ ห้วยน้ำดัง แจ้ซ้อน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า เช่นเดียวกันในภาคใต้ที่ประชากรบางกลุ่มมีการกระจายเป็นหย่อมเล็กๆ เช่น ในอุทยานแห่งชาติโตนปริวรรต เขาหลักล้ารู้ เขาพนมเบญจา ไตรมเย็นและเขาหลวง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองพระยา กลุ่มประชากรของกวางป่าในภาคใต้ที่มีความสำคัญอยู่ในกลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก อย่างไรก็ตามจากการสำรวจในครั้งที่ 2 นั้นพบว่า กวางป่าหายไปจากพื้นที่ที่เคยมีรายงานไว้ในการศึกษาครั้งที่ 1 ในภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่

กวางป่าในอดีตนั้นเคยมีรายงานการแพร่กระจายอยู่ทั่วประเทศ (Lekagul and McNeely, 1977) แต่จากการศึกษาทั้ง 2 ครั้งพบว่า กวางป่ายังคงมีการแพร่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคเช่นเดิม โดยการสำรวจในปี 2544 ประชากรกวางป่าในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในภาคเหนือ และภาคใต้มีสภาพเป็นเกาะ ซึ่งควรมีการวางแผนการจัดการเพื่อลดปัญหาในเรื่องความหลากหลายทางพันธุกรรมที่จะมีผลต่อความสมบูรณ์ของประชากรกวางป่าในพื้นที่นั้นๆ ต่อไป

แก้งหม้อ (*Muntiacus feae*)

การสำรวจในปี 2540 มีรายงานการพบแก้งหม้อในภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้ ในอุทยานแห่งชาติ 15 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 9 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 21,537 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 19 ตารางภาคผนวกที่ 3) โดยมีการกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในกลุ่มป่าตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นกระจายอยู่ในกลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก กลุ่มป่าเขาบรรทัดและกลุ่มป่าเขาใหญ่-ดงพญาเย็น กลุ่มประชากรในพื้นที่ขนาดเล็กที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับป่าผืนอื่นอยู่ในอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา เขาน้ำค้าง เขานัน และเขาชะเมา-เขาวง

การสำรวจในปี 2544 แก้งหม้อมีการกระจายในอุทยานแห่งชาติ 16 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 15 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 20,486 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 20 ตารางภาคผนวกที่ 4) โดยมีรายงานการพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันการพบที่แน่นอนและยังอยู่นอกเขตการกระจายที่เคยมีรายงานไว้ก่อนใน Lekagul and Mc Neely, 1977 อย่างไรก็ตามประชากรส่วนใหญ่ของแก้งหม้อมีการกระจายในภาคใต้ และภาคตะวันตก ในภาคใต้มีรายงานการพบ

เพิ่มในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี กลุ่มป่าชุมพร และกลุ่มประชากรในพื้นที่ขนาดเล็กในอุทยานแห่งชาติน้ำตกสี่ขีด และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนไพรบรรต คลองพระยา ฮาลา-บาลา

พวกแก้งหม้อแต่เดิมมีรายงานว่ามีการแพร่กระจายอยู่เฉพาะในภาคตะวันตกเท่านั้น (Lekagul and McNeely, 1977) จากการศึกษาในปี 2540 มีรายงานการพบแก้งหม้อในป่าตะวันตกและติดต่อกันมาจนถึงภาคใต้ ในภาคตะวันออกมีรายงานการพบที่อุทยานแห่งชาติปางสีดา และเขาชะเมา เขาวง แต่จากการสำรวจในปี 2544 มีรายงานการพบเพิ่มในภาคอีสานในอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว ภูกระดึง และน้ำพอง ซึ่งควรจะได้มีการตรวจสอบโดยการสำรวจโดยตรงในพื้นที่นอกถิ่นที่อยู่อาศัยอีกครั้งจนกว่าจะมีหลักฐานการสำรวจยืนยันแน่นอน

แก้งธรรมดา (*Muntiacus muntjak*)

แก้งธรรมดาเป็นสัตว์ป่าที่สำรวจพบว่ามีกระจายกว้างขวางกว่าสัตว์จำพวกกวางชนิดอื่น การสำรวจในปี 2540 แก้งธรรมดามีการกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยในอุทยานแห่งชาติ 63 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 31 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 61,567 ตารางกิโลเมตร โดยมีการกระจายในเกือบทุกกลุ่มป่า ยกเว้นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทางทะเล ประชากรที่มีการกระจายต่อเนื่องกันเป็นผืนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มประชากรในภาคเหนือส่วนใหญ่มีการกระจายในพื้นที่ขนาดเล็กไม่มีอาณาเขตติดต่อกับป่าผืนอื่น ได้แก่ อุทยานแห่งชาติรามคำแหง ศรีสชนาลัย แม่ยม คลองตรอน ดอยสุเทพ-ปุย ขุนขาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยหลวง เขาสนามเพรียง ฯลฯ (ภาพที่ 21 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 พบแก้งมีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้นในทุกภาคของประเทศไทย และทุกกลุ่มป่า มีรายงานการพบแก้งในอุทยานแห่งชาติ 116 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 58 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 99,032 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์บางแห่งที่ไม่มีแก้งอาศัยอยู่ ส่วนใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล และอุทยานแห่งชาติทางบกที่ไม่พบแก้ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติพระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี ฯลฯ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เป็นที่อาศัยของแก้งที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ได้แก่ กลุ่มป่าตะวันตก นอกนั้นประชากรของแก้งจะกระจายอยู่ในกลุ่มป่าอีก 17 กลุ่มทั่วทุกภาค (ภาพที่ 22 และตารางภาคผนวกที่ 4)

หมูป่า (*Sus scrofa*)

หมูป่าเป็นสัตว์ที่พบว่ามีกระจายกว้างขวางกว่าสัตว์กินพืชชนิดอื่นๆ แม้ว่าหมูป่าจะไม่ได้อยู่ในกลุ่มของสัตว์ป่าหายาก แต่ก็นับว่าเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นอาหารของสัตว์กินเนื้อหลายชนิด โดยเฉพาะเสือโคร่ง เสือดาว ซึ่งจัดเป็นกลุ่มสัตว์ที่หายากใกล้จะสูญพันธุ์ การสำรวจในปี 2540 หมูป่ามีการกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยในอุทยานแห่งชาติ 74 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 37 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 70,465 ตารางกิโลเมตร โดยมีการกระจายในทุกกลุ่มป่า ยกเว้นในกลุ่มป่าที่ 19 ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล ถิ่นที่อาศัยที่มีขนาดใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก นอกนั้นกระจายอยู่ในกลุ่มป่าอื่น 17 กลุ่ม (ภาพที่ 23 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 เนื่องจากมีการขยายพื้นที่สำรวจออกไปจึงพบหมูป่ามีการกระจายเพิ่มขึ้นในทุกกลุ่มป่า โดยพบในอุทยานแห่งชาติ 127 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 59 แห่ง เป็นพื้นที่

ประมาณ 103,277 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพียง 11 แห่งเท่านั้นที่ไม่มีหมูป่าอาศัยอยู่ ส่วนใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเลและอุทยานแห่งชาติทางบกที่ไม่พบหมูป่า ได้แก่ อุทยานแห่งชาติพระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี และดอยสุเทพ-ปุย จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ 24 และตารางภาคผนวกที่ 4)

เสือโคร่ง (*Panthera tigris*)

การสำรวจในปี 2540 เสือโคร่งมีการกระจายเป็นหย่อมๆ ทั่วทุกภาค พบในอุทยานแห่งชาติ 28 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 17 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 40,197 ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่มีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก ประชากรกลุ่มอื่นมีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก ประชากรที่มีขนาดเล็กกระจายอยู่ในภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคเหนือ ได้แก่ ในอุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี เขาน้ำค้าง เขาหลวง น้ำตกโยง ศรีสัชนาลัย ออบหลวง ดอยสุเทพ-ปุย แม่ตะไคร้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสนามเพรียง และดอยเชียงดาว (ภาพที่ 25 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 พบเสือโคร่งในอุทยานแห่งชาติ 58 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 33 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 61,354 ตารางกิโลเมตร โดยกลุ่มประชากรที่มีการกระจายติดต่อกันเป็นผืนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก ในการสำรวจครั้งนี้พบเพิ่มในพื้นที่ที่มีการประกาศเพิ่มเติมได้แก่ในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ และกลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตะเบาะ-ห้วยใหญ่ อุทยานแห่งชาติไทรทอง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง และกลุ่มป่าเขาใหญ่-ทับลาน ปางสีดา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ประชากรกลุ่มอื่นมีการกระจายอยู่เป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อยโดยเฉพาะในภาคเหนือมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นแต่เป็นข้อมูลที่ไม่มีการยืนยันแน่นอน ในภาคใต้มีรายงานการพบเพิ่มในกลุ่มป่าชุมพร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา กระทูน อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี และน้ำตกสี่ขีด ในภาคตะวันออกมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในบริเวณป่าแนวชายแดนไทย-เขมร ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ เขาพระวิหาร ยอดโดม บุนนทริก-ยอดมน และอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย (ภาพที่ 26 และตารางภาคผนวกที่ 4) อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งที่ 2 นี้พบว่าเสือโคร่งหายไปจากพื้นที่อนุรักษ์จากที่เคยทำการสำรวจไว้ในครั้งแรก 12 แห่งในภาคเหนือ ตะวันตก และใต้ เช่นที่ อุทยานแห่งชาติตาดีน เขาแหลม ลำคลองงู ศรีนครินทร์ ฯลฯ

เสือโคร่งเป็นสัตว์กินเนื้อขนาดใหญ่ที่เคยมีรายงานการพบทั่วประเทศไทยมาก่อน (Lekagul and McNeely, 1977) จากการศึกษา 2 ครั้ง เสือโคร่งมีรายงานการพบในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับสัตว์อื่น แต่เมื่อตรวจสอบรายละเอียดจากการสอบถามสถานภาพเสือโคร่งในพื้นที่จะพบว่า มีหลายพื้นที่ที่มีรายงานว่าเสือโคร่งออกมากินสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านที่นำไปเลี้ยงไว้ใกล้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา ศรีสัชนาลัย เวียงโกศัย ออบหลวง ฯลฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของระบบนิเวศในพื้นที่ดังกล่าวที่กำลังประสบปัญหาเรื่องการขาดแคลนเหยื่อหรืออาหารของเสือโคร่งในพื้นที่นั้น ที่จะส่งผลกระทบต่อประชากรเสือโคร่งต่อไปในอนาคตให้มีจำนวนลดลงได้

เสือดำหรือเสือด้า (*Panthera pardus*)

การสำรวจในปี 2540 เสือด้ามีพื้นที่การกระจายไล่เลี่ยกับเสือโคร่งโดยพบในอุทยานแห่งชาติ 24 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 15 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 37,244 ตารางกิโลเมตร โดยมีการกระจายเป็นหย่อมๆ ทั่วทุกภาค ประชากรส่วนใหญ่มีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก ประชากรกลุ่มอื่นมีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก กลุ่มป่าเขาบรทัด กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน กลุ่มป่าดอยภูคา-แม่ม่ม (ภาพที่ 27 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 พบในอุทยานแห่งชาติ 52 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 31 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 55,684 ตารางกิโลเมตร โดยมีพื้นที่การกระจายส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าเขาใหญ่ ทับลาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และกลุ่มป่าเขาหลวง ในกลุ่มป่าตะวันตกมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในพื้นที่ที่มีการประกาศจัดตั้งใหม่ในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ลำคลองงู และพุเตย ในภาคเหนือมีการกระจายเป็นหย่อมเล็กๆ เช่นเดียวกับในภาคใต้ตอนล่าง (ภาพที่ 28 และตารางภาคผนวกที่ 4) อย่างไรก็ตามการสำรวจในครั้งหลังพบว่า เสือด้าหรือเสือด้าหายไประหว่างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เคยสำรวจในครั้งแรกหลายแห่ง ทั้งในภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก

เสีอลายเมฆ (*Pardofelis nebulosa*)

การสำรวจในปี 2540 มีรายงานการพบในอุทยานแห่งชาติ 7 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 5 แห่งเท่านั้น เป็นพื้นที่ประมาณ 11,591 ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่มีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก และภาคใต้ ในภาคอื่นๆ มีรายงานการพบในพื้นที่ป่าอนุรักษ์บางแห่ง เช่น ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าน้ำหนาว (ภาพที่ 29 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 เมื่อมีการศึกษามากขึ้นได้พบพื้นที่การแพร่กระจายของเสีอลายเมฆมีการกระจายเพิ่มขึ้น พบในอุทยานแห่งชาติ 29 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 17 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 37,560 ตารางกิโลเมตร โดยประชากรกลุ่มใหญ่ยังมีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก ในภาคเหนือภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออกมีรายงานการพบเพิ่มขึ้นในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ แม่ตื่น อุทยานแห่งชาติเขียงดาว แม่แฝง คลองตรอน ห้วยแสงหลวง น้ำพอง ตาดโตน และภาคใต้ตอนล่าง มีรายงานการพบในพื้นที่ขนาดเล็กเช่น ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา กระพูน อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี เขาน้ำค้าง เขาหลวง น้ำตกสี่ขีด แต่ไม่รายงานการพบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรทัดที่เคยมีรายงานในปี 2540 (ภาพที่ 30 และตารางภาคผนวกที่ 4)

หมีควาย (*Ursus thibetanus*)

การสำรวจในปี 2540 หมีควายมีการกระจายอยู่ในอุทยานแห่งชาติ 33 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 11 แห่งเท่านั้น เป็นพื้นที่ประมาณ 34,710 ตารางกิโลเมตร ประชากรในภาคใต้มีการกระจาย

ลงมาถึงกลุ่มป่าเขาบรรทัดด้วย ขณะที่รายงานการกระจายของหมีควายใน Mammal of Thailand มีการกระจายอยู่ในภาคเหนือ ตะวันออก และภาคตะวันตกเท่านั้น (ภาพที่ 32 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 หมีควายมีรายงานการกระจายเพิ่มขึ้น โดยพบในอุทยานแห่งชาติ 78 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 45 แห่งทั่วประเทศ เป็นพื้นที่ประมาณ 77,519 ตารางกิโลเมตร โดยประชากรกลุ่มใหญ่มีการกระจายอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าแม่ปิง-อมก๋อย กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และมีรายงานการพบลงมาถึงกลุ่มป่าเขาบรรทัด (ภาพที่ 31 และตารางภาคผนวกที่ 4) เป็นสัตว์กินเนื้อขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่การกระจายในภาคเหนือมากกว่าสัตว์กินเนื้ออื่นๆ

หมีหมา (*Ursus malayanus*)

ในปี 2540 ข้อมูลจากการสอบถามพบว่าหมีหมามีการกระจายอยู่ทั่วไปในอุทยานแห่งชาติ 30 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 19 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 37,075 ตารางกิโลเมตร แต่จะพบในภาคตะวันตกและภาคใต้เป็นส่วนใหญ่ (ภาพที่ 33 และตารางภาคผนวกที่ 3)

การสำรวจในปี 2544 หมีหมามีการกระจายเพิ่มขึ้นในทุกภาค พบในอุทยานแห่งชาติ 67 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 39 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 66,075 ตารางกิโลเมตร โดยมีพื้นที่การแพร่กระจายอยู่ในภาคตะวันตก และภาคใต้ ส่วนในภาคตะวันออก และภาคเหนือ พบในบางพื้นที่ป่า ในภาคอีสานมีการกระจายค่อนข้างน้อย โดยพบในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าพนมดงรักและผาแต้ม และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว (ภาพที่ 34 และตารางภาคผนวกที่ 4) อย่างไรก็ตามพื้นที่การกระจายส่วนใหญ่ของหมีหมาจะอยู่ในภาคใต้และภาคตะวันตกมากกว่าภาคอื่นๆ

หมาใน (*Cuon alpinus*)

ในปี 2540 ข้อมูลจากการสอบถามพบว่าหมาในมีการกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยพบในอุทยานแห่งชาติ 35 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 18 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 46,818 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 35 และตารางภาคผนวกที่ 4) ส่วนใหญ่มีการแพร่กระจายอยู่ในภาคตะวันตก ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แหล่งที่อยู่อาศัยของหมาในที่มีขนาดใหญ่ได้แก่ กลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าตะวันออก กลุ่มป่าแม่ปิง-อมก๋อย กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน กลุ่มป่าดอยภูคา-แม่ม่ม ในภาคใต้มีการกระจายลงมาถึงกลุ่มป่าเขาหลวง

การสำรวจในปี 2544 พบในอุทยานแห่งชาติ 63 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 33 แห่ง มีพื้นที่ประมาณ 67,680 ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันตก ประชากรในภาคเหนือ และภาคอีสานมีการกระจายเป็นหย่อมๆ ขนาดเล็ก ประชากรกลุ่มใหญ่ในภาคอีสานอยู่ในกลุ่มป่าเขาใหญ่ทับลายปางสีดา ในภาคใต้ค่อนข้างหายากมีรายงานการพบเพียงบางพื้นที่ในกลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก กลุ่มป่าเขาหลวง และเขาบรรทัด แต่ไม่มีการยืนยันที่แน่นอน ซึ่งน่าจะได้มีการตรวจสอบให้ชัดเจน (ภาพที่ 36 และตารางภาคผนวกที่ 4)

หมาจิ้งจอก (*Canis aureus*)

การสำรวจในปี 2540 หมาจิ้งจอกมีการกระจายอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคอีสาน ในภาคใต้มีรายงานการพบในอุทยานแห่งชาติเขาลงง เขาน้ำค้าง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนาช้าง โดยพบในอุทยานแห่งชาติ 34 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 14 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 34,301 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่ 37 และตารางภาคผนวกที่ 3) กลุ่มประชากรที่มีพื้นที่อาศัยขนาดใหญ่ ได้แก่ กลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ และกลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว

การสำรวจในปี 2544 พบว่าหมาจิ้งจอกมีการกระจายเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในภาคเหนือ พบในอุทยานแห่งชาติ 81 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 40 แห่ง เป็นพื้นที่ประมาณ 79,045 ตารางกิโลเมตร สำหรับในภาคใต้มีสถานภาพไม่แน่นอนยังมีรายงานการพบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากระต๊อ ประชากรส่วนใหญ่มีการกระจายอยู่ในภาคตะวันตก ภาคเหนือ และภาคอีสาน โดยพบในกลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแม่ปิง-อมก๋อย กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน กลุ่มป่าศรีลานนา-ขุนตาล กลุ่มป่าดอยภูคา-แม่ม่ม (ภาพที่ 38 และตารางภาคผนวกที่ 4) อย่างไรก็ตาม Lekagul and McNeely, 1977 รายงานการแพร่กระจายของหมาจิ้งจอกในภาคเหนือ ภาคตะวันตก เท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ทั้ง 18 ชนิด จากการสำรวจในปี 2540 และปี 2544 พบว่าสัตว์ป่าเกือบทุกชนิดมีพื้นที่การกระจายเพิ่มขึ้นในการศึกษาครั้งหลังยกเว้นควายป่า ทั้งนี้เนื่องจากการสำรวจในครั้งหลังนี้ได้ขยายพื้นที่สำรวจออกไปจากปี 2540 ที่ทำการสำรวจในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 112 แห่ง เพิ่มขึ้นอีก 85 แห่ง เป็น 197 แห่ง รวมเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ทั้งหมด 105,320 ตารางกิโลเมตร จึงทำให้มีรายงานการพบสัตว์ป่าดังกล่าวในพื้นที่สำรวจที่ถูกขยายออกไป นอกจากนี้สัตว์ป่าบางกลุ่มที่มีประชากรน้อยพบเห็นได้ยาก เมื่อมีการศึกษาเพิ่มขึ้นทำให้มีรายงานการพบเพิ่มขึ้น ส่วนการหายไปของสัตว์ป่าบางชนิดอาจเกิดจากความผิดพลาดในการให้ข้อมูล หรือสัตว์ป่าในพื้นที่สำรวจที่มีความหนาแน่นน้อยอยู่แล้ว และมีประชากรลดลงจนหายไปที่สุดในที่สุด

ความหลากหลายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

การสำรวจการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในปี 2544 โดยให้เจ้าหน้าที่ออกไปสอบถามข้อมูลโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ที่ลาดตระเวนป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 197 แห่ง พบว่า พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีความหลากหลายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่มากที่สุด (16 ชนิด) ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ห้วยขาแข้ง และอุทยานแห่งชาติแม่วังก์ และแก่งกระเจาน ซึ่งอยู่ในกลุ่มป่าตะวันตกและกลุ่มป่าแก่งกระเจาน

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ไม่มีรายงานการพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทางทะเล ได้แก่ อุทยานแห่งชาติหาดนพรัตนธารา และหมู่เกาะพีพี สิมิลัน สุรินทร์ สิรินถ อ่าวพังงา และเกาะเสม็ด พื้นที่ป่าอนุรักษ์บนบกที่ไม่มีรายงานการพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่แล้ว ได้แก่ อุทยานแห่งชาติพระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่พบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่เพียงชนิดเดียวเช่น มีรายงานการพบหมีป่าเท่านั้น ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูแล้งคา จังหวัดหนองคาย อุทยานแห่งชาติ

น้ำตกซีโป จังหวัดนราธิวาส อุทยานแห่งชาติดอยผาหลวง จังหวัดแพร่ อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อุทยานแห่งชาติตะรุเตา จังหวัดสตูล อุทยานแห่งชาติเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ฯลฯ หรือในบางพื้นที่มีรายงานการพบเลี้ยงผาเท่านั้น ได้แก่ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะชุมพร ฯลฯ

นอกจากนี้จากการสำรวจสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ทั้ง 18 ชนิด มีเพียงบางชนิดเท่านั้นที่มีพื้นที่กระจายกว้างขวางไปเกือบทั่วประเทศ ได้แก่ หมูป่า เก้ง และเลี้ยงผา ส่วนสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่มีการกระจายจำกัดอยู่ในบางพื้นที่เท่านั้น ได้แก่ ควายป่า ซึ่งมีการกระจายอยู่ในป่าห้วยขาแข้ง เท่านั้น เช่นเดียวกับกวางผาที่มีการกระจายอยู่เฉพาะพื้นที่ป่าอนุรักษ์บางแห่งในภาคเหนือเท่านั้น

ในภาคตะวันออกซึ่งมีทั้งป่าอนุรักษ์ทางทะเลและป่าอนุรักษ์ทางบกโดยพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีความสำคัญในภาคนี้ ที่มีสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่หลากหลายชนิดมากที่สุด ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขาสอยดาว และอุทยานแห่งชาติปางสีดา ฯลฯ พื้นที่ป่าอนุรักษ์บนบกในภาคนี้ ที่มีความหลากหลายของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่สำรวจพบประมาณ 13-6 ชนิดพันธุ์ สัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญที่มีการกระจายอยู่ภาคนี้ได้แก่ ช้าง กระทิง วัวแดง กวางป่า อย่างไรก็ตามมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์บางแห่งที่ไม่มีรายงานการพบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่เลย ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด ส่วนสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่ไม่พบในภาคนี้ ได้แก่ ควายป่า เก้งหม้อ สมเสร็จ และกวางผา

ในภาคตะวันตกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมดเป็นป่าบก เป็นผืนป่าที่มีพื้นที่ป่าติดต่อกันเป็นผืนใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยสำรวจพบชนิดของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่ละแห่งประมาณ 16-6 ชนิด นับเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายชนิดของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่สูงสุด มีสัตว์ป่าหายากที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยและแพร่กระจายในพื้นที่ป่าในภาคนี้ ได้แก่ ช้าง กระทิง วัวแดง เสือโคร่ง และควายป่า

ในภาคใต้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล จำนวนมาก ซึ่งบางพื้นที่ไม่มีสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่อาศัยอยู่แล้ว เช่น อุทยานแห่งชาติสิรินาถ อ่าวพังงา เกาะสิมิลัน และเกาะสุรินทร์ ฯลฯ แต่มีบางพื้นที่ที่ยังพบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่บางชนิด เช่น เลี้ยงผา หมูป่า และเก้ง อาศัยอยู่ในหมู่เกาะเหล่านี้ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแหลมสน เกาะชุมพร ธารโบกขรณี ฯลฯ ความหลากหลายชนิดของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่ละแห่งในภาคนี้ตั้งแต่ 16 ถึง 1 ชนิดพันธุ์ สำหรับสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคใต้เป็นแหล่งอาศัยที่สำคัญได้แก่ สมเสร็จ เก้งหม้อ และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคใต้ที่มีสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่หลากหลายชนิดมากที่สุดได้แก่ อุทยานแห่งชาติกุยบุรี ศรีพังงา เขาเสก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง คลองยัน คลองนาคา ฯลฯ

ภาคเหนือ พื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่ละแห่งจะมีความหลากหลายชนิดของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ตั้งแต่ 12 ชนิด ถึง 1 ชนิด เนื่องจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยว บางพื้นที่มีการบุกรุกและมีประชาชนเข้าอาศัยอยู่เกือบทั่วพื้นที่ จึงไม่ค่อยพบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่อาศัยอยู่ในทุกพื้นที่ ยกเว้น หมูป่า เก้ง และเลี้ยงผา ที่มีการกระจายค่อนข้างกว้างขวาง พวกหมึกควาย สุนัขจิ้งจอก นับได้ว่ามีการกระจายกว้างขวางรองลงมา ส่วนชนิดพันธุ์ที่ไม่พบในภูมิภาคนี้ คือ ควายป่า สมเสร็จ

แก้งหม้อ ฯลฯ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคเหนือนับเป็นภาคเดียวที่เป็นแหล่งอาศัยของกวางผา โดยมีการกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ถึง 18 แห่ง ส่วนพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีความหลากหลายชนิดพันธุ์สัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่มากที่สุดในภาคเหนือ ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย และอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่ละแห่งจะมีความหลากหลายชนิดของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ตั้งแต่ 14 ชนิด ถึง 1 ชนิด มีรายงานการพบ หมูป่าในทุกพื้นที่สำรวจ สัตว์ป่าอื่นที่มีการกระจายกว้างขวางในภาคนี้ ได้แก่ หม่าใน สุนัขจิ้งจอก เลียงผา และเก้ง แต่ไม่มีรายงานการพบสมเสร็จและกวางผาในพื้นที่ภาคนี้ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่พบว่ามีชนิดสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่อาศัยอยู่หลากหลายชนิดที่สุด คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว อุทยานแห่งชาติทับลาน และอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว (รายละเอียดตามตารางภาคผนวกที่ 4)

สถานภาพและความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ (Abundances)

ได้ทำการการศึกษาความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยเลือกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มป่าทั่วประเทศ 7 แห่ง ซึ่งมีรายละเอียดการศึกษา ดังนี้

1. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง

จากการสำรวจชนิดของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าคลองแสง ซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคใต้ตอนบนโดยการตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ป่าไว้ตามเส้นทางด่านสัตว์ในพื้นที่ป่าสำคัญ 10 แห่ง ที่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง (ภาพที่ 38) ปรากฏว่า สามารถดักถ่ายภาพสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ได้ 13 ชนิด ได้แก่ สมเสร็จ กระตัง ช้าง กวางป่า เก้ง แก้งหม้อ หมูป่า เลียงผา เสือดำ เสือไฟ เสือลายเมฆ หมีควาย และหมีหมา สำหรับสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ที่เคยมีรายงานการแพร่กระจายในป่าคลองแสง ได้แก่ กระซู่ เสือโคร่ง หม่าใน วัวแดง นั้นพบว่า กระซู่ คาดว่าหมดไปจากพื้นที่แล้ว เนื่องจากไม่มีร่องรอยการพบอีกเลย ตั้งแต่ในปี 2541 สำหรับวัวแดงมีรายงานการพบโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่ป่ารอยต่อระหว่างป่าคลองนาคากับป่าคลองแสง สำหรับเสือโคร่งนั้น สำรวจพบรอยเท้าได้ในบริเวณคลองโหลง ส่วนหม่าใน จากการตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ป่าในบริเวณเส้นทางด่านนั้นไม่สามารถดักถ่ายภาพหม่าในได้ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจโดยการวางกีดดักเหยียบ (Sand Trap) ในบริเวณคลองสวนได้พบรอยเท้าหม่าใน 1 ครั้ง (บุษบง, 2543) คาดว่าทั้งเสือโคร่งและหม่าในอาจมีอยู่แต่มีประชากรเหลือน้อยมาก และพื้นที่หากินกว้าง ทำให้ไม่สามารถดักถ่ายภาพได้

ความชุกชุมและการแพร่กระจาย

จากค่าความถี่ในการดักถ่ายภาพสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ทั้ง 13 ชนิด ในพื้นที่ 10 แห่ง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสงนั้นปรากฏว่า หมูป่า มีความชุกชุมมากที่สุด (7.1%) (ระดับ 5) สัตว์เลื้อยลูกด้วยนมที่มีความชุกชุมในระดับรองลงมา หรือมีความชุกชุมปานกลาง ได้แก่ สมเสร็จ กวางป่า (2.3%) (ระดับ 3) ส่วนสัตว์ที่มีความชุกชุมน้อย หรือพบน้อย ได้แก่ เก้งธรรมดา เลียงผา หมีหมา (1.5, 1.4

และ 1.4 % ตามลำดับ) (ระดับ 2) สำหรับสัตว์ที่มีผู้น้อยและพบเห็นค่อนข้างยาก ได้แก่ เก้งหม้อ กระตังเสือลายเมฆ เสือไฟ (0.8,0.7,0.5 % ตามลำดับ) และช้าง หมีควาย เสือดำ (0.4,0.3 และ 0.2 % ตามลำดับ) (ระดับ 1) ตารางที่ 1) ส่วนเสือโคร่ง หมาใน และวัวแดง นั้นจากการตั้งกล้องดักถ่ายภาพไม่ปรากฏ เมื่อนำตำแหน่งจุดที่ดักถ่ายภาพสัตว์ป่าแต่ละชนิดมาวิเคราะห์หาการกระจายของสัตว์ป่าทั้ง 13 ชนิด แล้วพบว่า หมูป่าซึ่งมีความชุกชุมมากที่สุดเพียงชนิดเดียว ในพื้นที่นั้นจะมีการแพร่กระจายไปทั่วพื้นที่ป่าคลองแสง ขณะที่สมเสร็จและกวางป่าที่มีความชุกชุมอยู่ในระดับปานกลางนั้น พบว่ากวางป่าที่เป็นสัตว์กินพืชที่ชอบอาศัยอยู่ตามที่ราบนั้นมีการกระจายกระจุกอยู่ในบริเวณตอนเหนือของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง บริเวณป่าคลองแสงคลองหยา เท่านั้น ขณะที่สมเสร็จซึ่งใช้พื้นที่บนภูเขามีการกระจายอยู่ทั่วพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง สำหรับสัตว์ที่มีความชุกชุมค่อนข้างน้อยนั้น พวกสัตว์กินพืชพบว่า เก้งหม้อมีการกระจายเกือบทั่วพื้นที่แต่มีความชุกชุมต่ำ ขณะที่กระตังและช้าง นั้นมีการกระจายจำกัดอยู่ในบางพื้นที่เท่านั้น และช้างป่าจะมีถิ่นที่อยู่อาศัยในบริเวณตอนเหนือของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในบริเวณลำคลองแสง คลองหยา และคลองมอญ ขณะที่กระตังพบกระจายอยู่หนาแน่นในบริเวณลำคลองแสง คลองมอญ และคลองมุย ส่วนสัตว์กินเนื้อพบว่าการกระจายอยู่ทั่วไป โดยในแต่ละพื้นที่พบได้น้อย สัตว์กินเนื้อที่ไม่สามารถถ่ายภาพได้ เช่น เสือโคร่ง และหมาใน แต่พบร่องรอยการรอยเท้า หรือมีรายงานจากคำบอกเล่าว่าอยู่ในกลุ่มที่มีสถานภาพวิกฤต คือ มีประชากรน้อยมาก อยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่แล้ว

2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

ได้ทำการสำรวจข้อมูลสัตว์ป่า 3 ครั้ง ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ที่ถูกเลือกเป็นตัวแทนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันออก (ภาพที่ 39) มีผลการศึกษา ดังนี้

การสำรวจครั้งที่ 1 จากการเดินสำรวจสัตว์ป่าตลอดระยะทาง 57,200 เมตร โดยการพบเห็นตัวสัตว์ พบร่องรอย และหลักฐานที่สามารถระบุชนิดสัตว์ขนาดใหญ่ได้นั้น ปรากฏว่าได้สำรวจพบช้างป่า กระตัง วัวแดง เก้ง กวางป่า หมี และหมูป่า โดยพบร่องรอยของช้างป่าบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ที่ระยะ 0-6,000 เมตร ทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ของถนน ในขณะที่กระตัง วัวแดง พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 200-5,200 เมตร ทางทิศเหนือ และระยะ 800-6,000 เมตร ทางทิศใต้ของถนน ส่วนเก้ง พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 0-6,000 เมตร ทางทิศเหนือและระยะ 0-5,800 เมตร ทางทิศใต้ของถนน สำหรับกวางป่า พบร่องรอยบนเส้นสำรวจที่ 9, 12, 15 และ 18 ตั้งแต่ระยะ 0-2,600 เมตร ทางทิศเหนือและระยะ 0-5,200 เมตร ทางทิศใต้ของถนน และหมูป่า พบร่องรอยบนเส้นสำรวจที่ 9, 15, 18 และ 21 ตั้งแต่ระยะ 1,400-6,000 เมตร ทางทิศเหนือและระยะ 200-5,800 เมตร ทางทิศใต้ของถนน นอกจากนี้ยังพบหมีบบริเวณเส้นสำรวจที่ 12 และ 21 ที่ระยะทาง 3,600-5,400 เฉพาะทางทิศใต้ของถนน Enconuter Rate ของสัตว์แต่ละชนิด แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 1 แสดงค่าความชุกชุมสัมพัทธ์ของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 13 ชนิด ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง โดยการตั้งกล้องดักถ่ายภาพ

พื้นที่	Trap night (วัน)	จำนวนภาพที่ถ่ายได้														
		สมเสร็จ	กระทิง	ช้าง	กวาง	แก้ง	แก้งหม้อ	หมูป่า	เลี้ยงผา	เสือด่า	เสือไฟ	เสี้อยาย เมฆ	หมีควาย	หมีหมา	เสือโคร่ง	วัวแดง
1. คลองแสง	298	7	13	6	11	5	4	32	0	1	2	1	1	0	0	0
2. คลองควน	122	3	0	0	8	3	1	13	0	0	1	0	0	1	0	0
3. คลองหยา	502	13	0	2	40	7	4	50	2	0	1	0	2	8	0	0
4. คลองสวน	201	11	0	0	0	0	3	13	0	1	5	3	0	6	0	0
5. คลองมอญ	526	8	5	3	0	7	1	34	17	1	0	3	2	16	0	0
6. คลองโหลง	182	0	0	0	0	4	2	11	6	0	1	2	0	1	0	0
7. คลองห้วย	161	3	0	0	0	1	0	12	0	1	0	0	0	3	0	0
8. บางกั้น	215	1	0	0	0	2	1	20	2	1	0	1	0	1	0	0
9. คลองมุย	208	14	1	0	0	2	2	6	3	0	4	9	2	1	0	0
10. ริมอ่าง	205	0	0	0	0	9	2	0	7	1	0	0	0	0	0	0
ความชุกชุมสัมพัทธ์		2.3	0.7	0.4	2.3	1.5	0.8	7.3	1.4	0.2	0.5	0.7	0.3	1.4	0	0
สถานภาพ		4	2	2	4	3	2	5	3	2	2	2	2	3	0	0

หมายเหตุ 5 หมายถึง มีความชุกชุมมากที่สุด

4 หมายถึง มีความชุกชุมในระดับกลาง

3 หมายถึง มีความชุกชุมน้อยหรือพบน้อย

2 หมายถึง มีอยู่น้อยพบเห็นได้ยาก

1 หมายถึง อยู่ในภาวะวิกฤตหรือเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

0 หมายถึง ไม่ปรากฏในพื้นที่

การสำรวจครั้งที่ 2 จากการเดินสำรวจสัตว์ป่าตลอดระยะทาง 57,200 เมตร ในเดือนมีนาคม 2544 โดยการพบเห็นตัวสัตว์ พบร่องรอยและหลักฐานที่สามารถระบุชนิดสัตว์ขนาดใหญ่ได้ ปรากฏว่าได้สำรวจพบช้างป่า กระทิง วัวแดง เก้ง กวางป่า หมี เลียงผา และหมีป่า โดยช้างป่าพบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 0-5,200 เมตร ทั้งทางทิศเหนือ และตั้งแต่ระยะ 0-6,000 ทิศใต้ของถนน ในขณะที่กระทิง วัวแดง พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 400-4,800 เมตร ทางทิศเหนือและที่ระยะ 800-6,000 เมตร ทางทิศใต้ของถนน ส่วนเก้ง พบร่องรอยบนทุกเส้นทาง ตั้งแต่ระยะ 0-5,800 เมตร ทางทิศเหนือและระยะ 0-5,600 เมตร ทางทิศใต้ของถนน สำหรับกวางป่า พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 0-4,200 เมตร ทางทิศเหนือและระยะ 200-6,000 เมตร ทางทิศใต้ของถนน หมีพบบริเวณเส้นสำรวจที่ 12 ที่บนระยะทาง 4,570 ทางทิศเหนือและหมีป่า พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจตั้งแต่ที่ระยะ 200-5,800 เมตร ทางทิศเหนือและทิศใต้ของถนน นอกจากนี้ยังพบเลียงผา บริเวณทิศเหนือของเส้นสำรวจที่ 21 ที่ระยะทางระหว่าง 1,200-1,800 เมตร Encounter Rate ของสัตว์แต่ละชนิดแสดงไว้ในตารางที่ 2

การสำรวจครั้งที่ 3 จากการเดินสำรวจสัตว์ป่าตลอดระยะทาง 57,200 เมตร ในเดือนสิงหาคม 2544 โดยการพบเห็นตัวสัตว์ พบร่องรอยและหลักฐานที่สามารถระบุชนิดสัตว์ขนาดใหญ่ได้ ปรากฏว่าได้สำรวจพบช้างป่า กระทิง วัวแดง เก้ง กวางป่า หมี และหมีป่า โดยพบร่องรอยของช้างป่าบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 0-5,800 เมตร ทางทิศเหนือและตั้งแต่ระยะ 200-6,000 เมตร ทิศใต้ของถนน ในขณะที่กระทิง วัวแดง พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 200-5,200 เมตร ทางทิศเหนือและที่ระยะ 600-6,000 เมตร ทางทิศใต้ของถนน ส่วนเก้งพบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 200-5,200 เมตร ทางทิศเหนือและระยะ 2,000-5,800 เมตร ทางทิศใต้ของถนน สำหรับกวางป่า พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจ ตั้งแต่ระยะ 0-3,200 เมตร ทางทิศเหนือ และระยะ 200-6,000 เมตร ทางทิศใต้ของถนน หมีพบบริเวณเส้นสำรวจที่ 18 ที่บนระยะทาง 2,700 ทางทิศเหนือ และเส้นสำรวจที่ 21 ที่ระยะทาง 3,230 เมตร และ 4,530 เมตร ตามลำดับ และหมีป่า พบร่องรอยบนทุกเส้นสำรวจตั้งแต่ระยะ 600-5,200 เมตร ทางทิศเหนือและระหว่างระยะ 200-6,000 ทางทิศใต้ของถนน Encounter Rate ของสัตว์แต่ละชนิดแสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 อัตราการพบเห็นสัตว์ป่าแต่ละชนิด/กลุ่ม จากการสำรวจในแต่ละครั้งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขาอ่างฤๅไน

	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 3	สรุป	
				%	สถานภาพ
ช้างป่า	34.12	23.31	36.15	31.19	2
กระทิง-วัวแดง	22.64	17.57	21.28	20.50	2
กวางป่า	14.53	13.85	10.47	12.95	1
หมีป่า	15.20	17.90	16.89	16.67	1
เก้ง	25.68	16.22	11.49	17.79	1
หมี	0	0	0.34	0.11	1

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ในพื้นที่ที่ครอบคลุมเนื้อที่ 137 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 13.06 ของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน สามารถสำรวจพบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ได้เพียง 7 ชนิด/กลุ่ม เท่านั้น ทั้งๆ ที่ทำการสำรวจซ้ำในพื้นที่เดิมทั้ง 3 ฤดู สัตว์ป่าที่ไม่มีร่องรอยหรือหลักฐานที่สามารถระบุชนิดได้จากการสำรวจรวมระยะทางทั้งสิ้น 171.6 กิโลเมตร ได้แก่ สุนัขจิ้งจอกหมาใน เสือลายเมฆ เสือดาว และเสือโคร่ง ทั้งๆ ที่สัตว์เหล่านี้ยกเว้นเสือโคร่ง มีรายงานการพบในพื้นที่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพื้นที่สำรวจเป็นพื้นที่ที่ผ่านการทำไม้มาก่อน และเคยเป็นแหล่งชุมชน ที่ภายหลังได้มีการอพยพคนออกจากป่า ซึ่งครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นในปี 2534 หรือประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ดังนั้นสภาพป่าจึงยังไม่ฟื้นตัวดีเท่าที่ควร การกระจายของสัตว์ป่าที่อยู่ใกล้แหล่งสัตว์ป่า (Source area) ที่เป็นพื้นที่ป่าดั้งเดิมของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน พื้นที่ประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร ที่อยู่ทางตอนใต้ของพื้นที่สำรวจยังกระจายมาไม่ถึงในพื้นที่ที่ทำการสำรวจครั้งนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า สัตว์ป่าที่ไม่พบในพื้นที่สำรวจล้วนเป็นสัตว์ที่กินเนื้อเป็นอาหารทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับสถานภาพของสัตว์ที่เป็นเหยื่อที่พบในพื้นที่ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่ามีความชุกชุมน้อยมาก (ตารางที่ 2) ดังนั้น คงจะต้องใช้เวลาอีกเป็นทศวรรษ กว่าที่สัตว์กินเนื้อเหล่านี้จะมีการแพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่ศึกษา ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

ร่องรอยของสัตว์ป่าที่พบนอกพื้นที่แปลงเก็บข้อมูล จะไม่มีการนำมาใช้ในการวิเคราะห์หาสถานภาพ ทั้งนี้ เนื่องจากการเก็บข้อมูลครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลเป็นระบบทุกๆ ระยะ 200 เมตร ความชุกชุมของร่องรอยของสัตว์แต่ละชนิดจึงมีความสัมพันธ์กัน

3. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

ได้ทำการศึกษาความมากมายของประชากรสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ซึ่งถูกเลือกเป็นตัวแทนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทำการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2543 ถึงเดือนมีนาคม 2544 ภายในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จากพื้นที่ศึกษา 6 พื้นที่ พื้นที่สำรวจแต่ละแห่งมีแปลงย่อย 200 แปลง รวมทั้งสิ้น 1,200 แปลง ได้ผลการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 3 จำนวนร่องรอยสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่พบจากแปลงสำรวจแต่ละพื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2543 – มีนาคม 2544

ชนิดพันธุ์	จำนวนรอยเท้าที่พบในแปลงสำรวจ ในแต่ละพื้นที่ศึกษา							จำนวนร่องรอยที่พบในแปลงสำรวจ ในแต่ละพื้นที่ศึกษา						
	HQ	NK	LT	NS	HT	BK	Total	HQ	NK	LT	NS	HT	BK	Total
ช้างป่า	45	72	17	10	45	63	252	7(7)	5(5)	-	-	-	8(7)	20(19)
กวางป่า	56	-	4	-	119	-	179	6(6)	-	-	-	1(1)	-	7(7)
แก้ง	4	3	68	45	38	133	291	2(2)	-	2(2)	1(1)	3(3)	44(20)	52(28)
หมูป่า	-	5	41	82	11	140	279	-	-	-	6(6)	-	15(12)	21(17)

(HQ, NK, LT, NS, HT, BK = พื้นที่ศึกษา 6 แห่ง)

ตารางที่ 4 ค่าดัชนีความเด่นและระดับความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในเขตรักษาพันธุ์
สัตว์ป่าภูหลวง จากแปลงสำรวจแบบ Line Plots System

ชนิดพันธุ์	Ft	Ff	D	RFt	RFf	RD	IVI	ความชุกชุม (%)	ระดับความชุกชุม
ช้างป่า	21	1.583	0.0167	24.84	26.76	20	71.6	23.86	น้อย (2)
กวางป่า	14.97	0.583	0.0058	17.7	9.86	7	34.56	11.56	น้อยมาก (1)
เก้ง	24.25	2.333	0.0433	28.68	39.44	52	120.12	40.04	น้อย (2)
หมูป่า	23.25	1.416	0.0135	27.5	23.94	21	72.44	24.14	น้อย (2)

Fft = ค่าความถี่สัมพัทธ์ของรอยตีนสัตว์ป่าแต่ละชนิด Rft = ค่าความถี่สัมพัทธ์ของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด
RD = ค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ของสัตว์ป่าแต่ละชนิด Ft = ความถี่ของรอยเท้าสัตว์ป่าแต่ละชนิด
Ff = ความถี่ของกองมูลสัตว์ป่าแต่ละชนิด

สำหรับสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่อีก 14 ชนิด คือ ควายนาค กระต่ายป่า วัวแดง เลียงผา กวางผา หมีหมา หมีควาย เสือดำ เสือโคร่ง สมเสร็จ เก้งหม้อ เสือลายเมฆ สุนัขจิ้งจอก และหมาใน จากการสำรวจไม่พบร่องรอยของสัตว์ป่าเหล่านั้น

4. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา

ได้ทำการศึกษาการแพร่กระจายและความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา ซึ่งถูกเลือกเป็นตัวแทนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคใต้ (ภาพที่ 40) โดยทำการสำรวจหารอยตีนสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในเส้นทางสำรวจ 10 เส้น ระยะทาง 50 กิโลเมตร พบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 8 ชนิด ได้แก่ ช้างป่า สมเสร็จ เสือโคร่ง เสือดำ หมีหมา หมูป่า เก้ง (เก้งธรรมดาและเก้งหม้อ) และเลียงผา โดยพบรอยตีนหมูป่า เก้ง และสมเสร็จ ปรากฏทุกเส้นสำรวจและกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ (ภาพที่ 41,42) สำหรับรอยตีนของสมเสร็จพบในพื้นที่ที่มีระดับความสูงจากน้ำทะเลตั้งแต่ 100-900 เมตร และพบมากที่สุดที่ระดับ 400 เมตร (13 รอย จาก 51 รอยที่พบ หรือ 25.5%) ส่วนช้างป่าพบรอยตีนเฉพาะในเส้นสำรวจที่ 2, 5 และ 9 (ภาพที่ 43) ทั้งร่องรอยเสือโคร่งและเสือดำที่พบมักอยู่ในบริเวณสันเขา หรือริมลำธารที่ปรากฏรอยสมเสร็จ หมูป่าและเก้ง หมีหมา พบร่องรอยในเส้นสำรวจที่ 1,2,4 และ 7 ป่าบริเวณที่เชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซีย (ภาพที่ 44) เสือโคร่ง พบรอยตีนในเส้นสำรวจที่ 1,2,4,5,7 และ 10 (ภาพที่ 45) เสือดำพบรอยตีนในเส้นสำรวจที่ 1,4,6 และ 7 (ภาพที่ 46) ส่วนเลียงผา พบรอยตีนปรากฏในเส้นสำรวจที่ 4,6,7 และ 9 (ตารางภาคผนวกที่ 5) สำหรับความชุกชุมและความชุกชุมสัมพัทธ์ พบว่าในการคาดคะเนความมากมายหรือความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่จากรอยตีนที่ปรากฏในแปลงขนาด 3.14 ตารางเมตร จำนวน 500 แปลง บนเส้นสำรวจทั้ง 10 เส้นนั้น หมูป่ามีค่าชุกชุมมากที่สุด (14.33 หรือ พบรอยตีนเฉลี่ย 71.67 แปลงจาก 500 แปลง) สมเสร็จและเก้ง (รวมรอยตีนของเก้งธรรมดาและเก้งหม้อ) มีค่าความชุกชุมรองลงมาตามลำดับ คือ 9.73,8.2 (พบรอยตีนเฉลี่ย 48.67 และ 41 แปลง จาก 500 แปลง) และหมีหมาถูกจัดให้มีค่าความชุกชุมน้อยที่สุด คือ 0.4 (พบรอยตีนเฉลี่ย 2 แปลง จาก 500 แปลง)

ค่าความชุกชุมสัมพัทธ์ของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 8 ชนิด สามารถจัดสถานภาพได้เพียง 2 ระดับ คือ น้อยและน้อยมาก กลุ่มสัตว์ที่มีความชุกชุมน้อย (21-40 %) ได้แก่ หมูป่า (36.75%) สมเสร็จ (24.9 %) เก้ง (21.21 %) และกลุ่มสัตว์ที่มีความชุกชุมน้อยมาก (1-20 %) ได้แก่ หมีหมา (1.03) เสือดำ (2.23) เลียงผา (3.25) เสือโคร่ง (4.79) และช้างป่า (5.98) (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 แสดงค่าความชุกชุม และความชุกชุมสัมพัทธ์ของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในป่าบาลา จังหวัดนราธิวาส

ชนิดสัตว์	ความถี่การพบ	ความชุกชุมสัมพัทธ์ (%)	ความชุกชุม
ช้างป่า	2.3	5.98	น้อยมาก (1)
สมเสร็จ	9.73	24.9	น้อย (2)
เสือโคร่ง	1.87	4.79	น้อยมาก (1)
เสือดำ	0.87		น้อยมาก (1)
หมีหมา	0.4	1.03	น้อยมาก (1)
หมูป่า	14.33	36.75	น้อย (2)
เก้ง	8.2	21.02	น้อย (2)
เลียงผา	1.27	3.25	น้อยมาก (1)

หมูป่า เก้ง สมเสร็จ เป็นสัตว์กินพืช (สัตว์ที่เป็นเหยื่อ) พบกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ และมีความชุกชุม (ความถี่) ในการพบรอยตีนเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ทั้ง 8 ชนิด ที่สำรวจพบ แต่ยังคงมีค่าความชุกชุมสัมพัทธ์อยู่ในระดับน้อย ในขณะที่เสือโคร่งและเสือดำมีค่าความชุกชุมหรือความถี่ของการพบรอยตีนต่ำ และค่าความชุกชุมสัมพัทธ์อยู่ในระดับน้อยมาก แสดงว่าในป่าบาลามีสภาพป่าที่สมบูรณ์ดีเนื่องจากในระบบนิเวศยังคงมีเสือโคร่งและเสือดำ ซึ่งเป็นสัตว์ผู้ล่าที่มีความสำคัญในระดับสูงสุดของปิรามิดอาหารปรากฏอยู่ร่วมกับสัตว์ที่เป็นเหยื่อ เช่น สมเสร็จ หมูป่า และเก้ง ซึ่งมีความชุกชุมสูง

5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งถูกเลือกเป็นตัวแทนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันตก เพื่อศึกษาความชุกชุมของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยการสำรวจสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 18 ชนิด บนเส้นสำรวจ 21 เส้น ระยะทาง 100 กิโลเมตร จากการพบเห็นโดยตรงผลการศึกษาปรากฏว่าสำรวจพบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 12 ชนิด โดยพบว่า เสือโคร่ง เสือดำ เก้งธรรมดาและกวางป่า มีความชุกชุมสูงสุด (%RA=100) (ตารางที่ 6) หมาใน หมาจิ้งจอก มีความชุกชุมรองลงมา (%RA=83.33) ส่วนหมูป่า วัวแดง มีความชุกชุมในระดับกลาง (%RA=75) ช้างป่า และกระทิงมีค่าความชุกชุมค่อนข้างน้อย (%RA=50) ขณะที่สมเสร็จและเลียงผามีค่าความชุกชุมต่ำ (%RA=16.67)

ตารางที่ 6 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งได้ประเมินประชากรสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ด้วยค่าดัชนีความสำคัญและความมากมายได้ผลการประเมินดังนี้

ลำดับที่	ชนิด	จำนวนตัว	จำนวนแปลงที่พบ	จำนวนครั้งที่พบ	Density	Frequency	RD	RF	IVI	Abow	% RA	ความชุกชุม
1	เสือดำ	41	32	6	0.41	0.39	6.39	8.42	14.81	1	100	5
2	เสือโคร่ง	9	9	6	0.09	0.14	1.4	2.37	3.77	1	100	5
3	ช้างป่า	3	3	3	0.03	0.04	0.47	0.79	1.26	0.5	50	2
4	สมเสร็จ	1	1	1	0.01	0.01	0.16	0.26	0.42	0.17	16.67	1
5	หมูป่า	13	8	3	0.13	0.1	3.63	3.16	6.79	0.75	75	3
6	แก้ง	27	23	4	0.27	0.28	7.54	9.09	16.63	1	100	5
7	กวางป่า	96	53	4	0.96	0.64	26.82	20.95	47.76	1	100	5
8	วัวแดง	7	8	3	0.07	0.1	1.96	3.16	5.12	0.75	75	3
9	กระทิง	4	3	3	0.04	0.04	0.62	0.79	1.41	0.5	50	2
10	เสียดผา	1	1	1	0.01	0.01	0.16	0.26	0.42	0.17	16.67	1
11	สุนัขจิ้งจอก	42	31	5	0.42	0.37	6.54	8.16	14.7	0.83	83.33	4
12	หมาใน	25	12	5	0.25	0.14	3.89	3.16	7.05	0.83	83.33	4
13	กวางผา	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	แก้งหม้อ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	ควายป่า	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	เสียดลายเมฆ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	หมีควาย	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18	หมีคน	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

6. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว

ได้เลือกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว เป็นตัวแทนพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคเหนือ ซึ่งจากผลการศึกษาความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในช่วงเดือนตุลาคม 2542 ถึง กันยายน 2544 ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว จากการศึกษาทั้งหมด 24 ครั้ง ได้ผลการศึกษาดังนี้

ลำดับที่	ชนิด	จำนวนครั้งที่พบ	% ของความชุกชุม	ระดับความชุกชุม
1	แก้ง	15	62.5	3
2	เสือโคร่ง	10	41.7	2
3	เสียดลายเมฆ	5	20.8	1
4	หมูป่า	16	66.7	3
5	เสียดผา	11	45.8	2
6	กวางผา	4	16.7	1
7	หมาใน	0	0	0
8	สุนัขจิ้งจอก	0	0	0

ลำดับที่	ชนิด	จำนวนครั้งที่พบ	% ของความชุกชุม	ระดับความชุกชุม
9	หมีควาย	0	0	0
10	หมีคน	0	0	0
11	สมเสร็จ	0	0	0
12	เสือดาวหรือเสือดำ	0	0	0
13	แก้งหม้อ	0	0	0
14	กวางป่า	0	0	0
15	ควายป่า	0	0	0
16	วัวแดง	0	0	0
17	กระทิง	0	0	0
18	ช้างป่า	0	0	0

7. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อยได้ถูกเลือกเป็นตัวแทนของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคเหนือเพื่อทำการศึกษาความชุกชุมของประชากรสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่โดยการสำรวจร่องรอยรวมทั้งการพบเห็นโดยตรงในบริเวณเส้นทางด่าน ได้ผลการประเมิน ดังนี้

ลำดับที่	ชนิด	จำนวนครั้งที่พบ	% ของความชุกชุม	ระดับความชุกชุม
1	ช้างป่า	4	20	1
2	กระทิง	4	20	1
3	วัวแดง	4	20	1
4	แก้ง	12	60	3
5	กวางป่า	8	40	2
6	เสือโคร่ง	4	20	1
7	เสือดาวหรือเสือดำ	12	60	3
8	หมูป่า	20	100	5
9	เลี้ยงผา	12	60	3
10	กวางผา	8	40	2
11	หมีควาย	4	20	1
12	หมีหมา	4	20	1
13	หมาใน	4	20	0
14	ควายป่า	0	0	0
15	แก้งหม้อ	0	0	0

ลำดับที่	ชนิด	จำนวนครั้งที่พบ	% ของความชุกชุม	ระดับความชุกชุม
16	สมเสร็จ	0	0	0
17	เสือลายเมฆ	0	0	0
18	สุนัขจิ้งจอก	0	0	0

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อการลดลง และเพิ่มขึ้นของชนิดประชากรสัตว์ป่า

จากการศึกษาครั้งนี้ ได้มีการศึกษาใน 2 ระดับ ระดับที่ 1 เป็นการสำรวจสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ โดยในครั้งแรกได้ทำการอบรมเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าจากพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ ในประเทศไทยในการจำแนกรอยเท้าและร่องรอยอื่นๆ ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ทั้ง 18 ชนิด แล้วแจกแบบฟอร์มให้หน่วยงานในพื้นที่ทำการสำรวจการปรากฏของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่ละแห่ง และส่งกลับมา ส่วนการสำรวจครั้งที่ 2 ทำโดยการส่งเจ้าหน้าที่ของกลุ่มวิจัยสัตว์ป่า ออกไปสำรวจตามพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ ทั่วประเทศ ระดับที่ 2 เป็นการสำรวจความชุกชุมของสัตว์ป่าในพื้นที่ตัวแทน 7 แห่ง โดยการสำรวจความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ศึกษา ซึ่งทั้งสองวิธีการประสบปัญหาและมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อการลดลงหรือเพิ่มขึ้นของประชากรสัตว์ป่าต่างกัน ซึ่งสามารถแยกได้ ดังนี้

ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีผลกระทบซึ่งทำให้สัตว์ป่าที่ได้จากการสำรวจลดลงหรือเพิ่มขึ้นในการสำรวจสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ คือ

1. การล่าสัตว์ป่า เกือบทุกพื้นที่อนุรักษ์ ที่ไปสำรวจยังมีปัญหาการลักลอบล่าสัตว์ป่า เพื่อนำมาเป็นอาหารและเพื่อการค้าและทำให้สัตว์บางชนิดลดลง และบางชนิดหายไปจากพื้นที่
2. การบุกรุกพื้นที่ ในบางพื้นที่อนุรักษ์มีประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย เข้าไปทำการเกษตรเป็นการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย และเป็นการรบกวนสัตว์ป่า ทำให้สัตว์บางชนิดต้องหมดไปจากพื้นที่
3. ไฟป่า ในบางพื้นที่มีไฟป่าที่ค่อนข้างรุนแรงและไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าถูกทำลายไป รวมทั้งชีวิตของสัตว์ป่าด้วย เช่น ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี และพื้นที่ป่าอนุรักษ์อื่นในภาคเหนือ
4. สัตว์เลี้ยง ในบางพื้นที่ซึ่งมีประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ได้นำสัตว์เลี้ยง จำพวก วัว ควาย หมู ไปเลี้ยงในป่า เกิดปัญหาการแย่งพื้นที่อยู่อาศัยกับสัตว์ป่า และเมื่อสัตว์เลี้ยงถูกล่าโดยสัตว์ผู้ล่าในพื้นที่จึงทำให้มีการกำจัดสัตว์ผู้ล่าเหล่านี้ เพื่อรักษาทรัพย์สินของตนเองตัวอย่างเช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ฯลฯ
5. การรายงานข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในครั้งที่ 1 ไม่น่าพอใจ บางพื้นที่มีสัตว์ป่ามากชนิด แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ไปสอบถามจริงๆ ในพื้นที่จะไม่มีสัตว์ป่าชนิดนั้นๆ อาศัยอยู่เลย

ปัจจัยที่มีผลกระทบกับการสำรวจความชุกชุมของสัตว์ป่า มีดังนี้

1. ในบางพื้นที่สำรวจ ระยะทางเส้นสำรวจกว้างเกินไป ซึ่งเทียบกับระยะทางการเดินทางของสัตว์ป่าแต่ละวัน ซึ่งมีผลต่อการพบตัว หรือร่องรอยทำให้สถานภาพความชุกชุมที่ได้อาจเคลื่อนไปบ้าง
2. ในพื้นที่สำรวจทางภาคใต้ ซึ่งมีระบบนิเวศเป็นป่าดิบชื้น ต้นไม้ขึ้นทึบและหนาแน่น การพบเห็นตัวสัตว์โดยตรงมีน้อยมาก โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่มีพฤติกรรมหากินกลางคืน แล้วไม่สามารถพบเห็นได้
3. ปัญหาและขีดจำกัดในการจำแนกรอยตีนสัตว์ป่าหลายชนิดที่คล้ายคลึงกันมาก แผนี่การกระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่

จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจนำไปลงในฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ แสดงเป็นแผนที่การกระจายแหล่งที่พบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ดังเอกสารแผนที่แสดงการแพร่กระจายของแต่ละชนิดในท้ายภาคผนวก

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

1. สถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ หากจำแนกเป็นรายชนิดสรุปผลได้ดังนี้ ช้างป่า มีรายงานการพบในพื้นที่ประมาณ 52.34% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั่วประเทศ (ตารางที่ 7) โดยพบมากที่สุดภาคตะวันตก รองลงมาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก ตามลำดับ กระทั่งพบประมาณ 43.45% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของประเทศโดยพบมากที่สุดภาคตะวันตก วัวแดงพบประมาณ 35.51% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันตก ควายป่าพบเพียง 2.64% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด และพบเพียงภาคตะวันตกเท่านั้น เก้งพบประมาณ 94.03% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคเหนือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก ซึ่งเมื่อเทียบกับการแพร่กระจายของพื้นที่อนุรักษ์ในภาคนั้นๆ แล้ว เนื่องจากภาคใต้มีอุทยานแห่งชาติทางทะเลมาก แต่ไม่มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ เก้ง อาศัยอยู่ เก้งหม้อพบประมาณ 19.45% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันตก และภาคใต้และไม่พบเลยในภาคเหนือ กวางป่าพบประมาณ 59.33% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันตก เสือโคร่งพบประมาณ 58.25% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันตก เสือดำหรือเสือดาวพบประมาณ 52.87% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันตก เสือลายเมฆพบประมาณ 35.66% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันตก หมูป่า พบประมาณ 98.06% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบได้ทั่วทุกภาคของไทย สมเสร็จพบประมาณ 31.57% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากในภาคตะวันตกรองลงมาเป็นภาคใต้ และไม่พบเลยในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก เลียงผา พบประมาณ 83.62% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กวางผา พบประมาณ 10.01% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบได้เฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น หมิควาย พบประมาณ 73.60% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคเหนือ หมิหมา พบประมาณ 62.74% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากในภาคตะวันตกและ

ภาคเหนือ สุนัขจิ้งจอก พบประมาณ 75.05% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในภาคเหนือ
หมาใน พบประมาณ 64.26% ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด พบมากที่สุดในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ภาคเหนือ

2. ความชุกชุมของสัตว์ป่าจากการสำรวจในพื้นที่อนุรักษ์ตัวแทน 7 แห่ง ปรากฏว่า
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จากการสำรวจโดยใช้กล้องดักถ่ายภาพสัตว์ป่า สามารถพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วย
นมขนาดใหญ่ 14 ชนิด โดยหมีป่า มีความชุกชุมมาก และมีกวางป่า และสมเสร็จ ชุกชุมระดับกลาง ส่วนที่
ไม่พบเลยในการสำรวจ คือ วัวแดง ควายป่า และสุนัขจิ้งจอก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จากการ
สำรวจรอยเท้าสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ เพียง 7 ชนิด คือ กวางป่า กระตัง วัวแดง กวางป่า
หมีป่า เก้ง และหมี ส่วนใหญ่มีความชุกชุมค่อนข้างน้อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จากการสำรวจ
รอยเท้าสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 4 ชนิด คือ ช้างป่า กวางป่า เก้ง และหมีป่า ส่วนใหญ่
มีระดับความชุกชุมน้อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา จากการสำรวจรอยเท้าสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูก
ด้วยนมขนาดใหญ่ 8 ชนิด และส่วนใหญ่ก็มีสถานภาพความชุกชุมน้อยถึงน้อยมาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
ห้วยขาแข้ง จากการสำรวจรอยเท้าสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 12 ชนิด และพบเสือดำ
เสือโคร่ง เก้ง และกวางป่า อยู่ในระดับที่ชุกชุมมาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว จากการสำรวจ
รอยเท้าสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 7 ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในสถานภาพความชุกชุมปานกลางถึง
น้อยมาก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย สำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ 13 ชนิด พบหมีป่า
มีความชุกชุมมาก

3. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความหนาแน่นของประชากรสัตว์ป่าในการสำรวจครั้งนี้ พบว่า
มีสาเหตุมาจากการล่าสัตว์ป่า การบุกรุกพื้นที่ ไฟป่า การนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปในป่า ประกอบกับการสำรวจ
ครั้งนี้ใช้วิธีการสอบถามเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานในพื้นที่และการกรอกแบบสอบถามส่งให้ส่วนกลาง ดังนั้น
อาจมีความผิดพลาดในการให้ข้อมูลได้บ้าง

ข้อเสนอแนะ

1. จากการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่ได้ทราบจากการศึกษาในครั้งนี้ จึง
ควรจะได้มีการติดตามและสำรวจให้ชัดเจน รวมทั้งมีการติดตามสถานภาพ แนวโน้มประชากรเป็นระยะเพื่อ
วางแผนการจัดการสัตว์ป่าแต่ละชนิดต่อไป

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติและเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าควรให้ความสำคัญในการศึกษาสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์ป่าชนิดที่หายาก
สัตว์ป่าสงวน รวมถึงสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ ในพื้นที่ที่รับผิดชอบอยู่ รวมถึงมีแผนงานติดตาม ตรวจสอบ เพื่อ
ประเมินแนวโน้มของสถานภาพประชากรสัตว์ป่าในพื้นที่ที่ดูแลรับผิดชอบ เพื่อนำข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้มาใช้
ปรับปรุงการปฏิบัติงานหรือการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่รับผิดชอบอยู่

ตารางที่ 7 การแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในปี 2544

ชนิดสัตว์	การกระจาย ในพื้นที่ป่า อนุรักษ์ (%)	การกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (ตร.กม.)										
		เหนือ		ตะวันออกเฉียงเหนือ		ตะวันออก		ตะวันตก		ใต้		รวม
		ตร.กม.	%	ตร.กม.	%	ตร.กม.	%	ตร.กม.	%	ตร.กม.	%	
ช้างป่า (<i>Elephas maximus</i>)	52.34	10,823	19.63	11,310	20.52	2,330	4.23	21,095	38.27	9,563	17.35	55,121
กระทิง (<i>Bos gaurus</i>)	43.45	5,176	11.31	10,243	22.38	1,966	4.30	21,560	47.11	6,821	14.90	45,766
วัวแดง (<i>Bos jawanicus</i>)	35.51	6,677	17.85	7,800	20.86	1,908	5.10	16,690	44.63	4,321	11.55	37,396
ควายป่า (<i>Bubulalus bulbalis</i>)	2.64	0	0.00	0	0.00	0	0.00	2,780	100.00	0	0.00	2,780
เก้งธรรมดา (<i>Muntiacus muntjak</i>)	94.03	41,121	41.52	18,985	19.17	3,260	3.29	22,467	22.69	13,199	13.33	99,032
เก้งหม้อ (<i>Muntiacus feae</i>)	19.45	0	0.00	1,314	6.41	0	0.00	9,714	47.42	9,458	46.17	20,486
กวางป่า (<i>Cervus unicolor</i>)	59.33	15,929	25.49	12,811	20.50	2475	3.96	21,420	34.28	9,853	15.77	62,488
เสือโคร่ง (<i>Panthera tigris</i>)	58.25	19,609	31.96	13,049	21.27	2,465	4.02	18,462	30.09	7,769	12.66	61,354
เสือดาวหรือเสือด้า (<i>Panthera pardus</i>)	52.87	13,297	23.88	10,178	18.28	1,908	3.43	20,087	36.07	10,214	18.34	55,684
เสีอลายเมฆ (<i>Pardofelis nebulosa</i>)	35.66	5,544	14.76	8,940	23.80	1,307	3.48	15,538	41.37	6,231	16.59	37,560
หมูป้า (<i>Sus scrofa</i>)	98.06	40,985	39.68	19,354	18.74	3,260	3.16	22,467	21.75	17,211	16.66	103,277
สมเสร็จ (<i>Tapirus indicus</i>)	31.57	0	0.00	0	0.00	0	0.00	21,319	64.12	11,928	35.88	33,247
เลี้ยงผา (<i>Naemoredus sumatraensis</i>)	83.62	35,292	40.07	14,497	16.46	2,610	2.96	21,978	24.96	13,689	15.54	88,066
กวางผา (<i>Naemoredus caudatus</i>)	10.01	10,540	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	10,540
หมีควาย (<i>Ursus thibetanus</i>)	73.60	29,210	37.68	14,218	18.34	2,465	3.18	21,619	27.89	10,007	12.91	77,519
หมีหมา (<i>Ursus malayanus</i>)	62.74	18,338	27.75	12,692	19.21	2,344	3.55	22,066	33.40	10,635	16.10	66,075
สุนัขจิ้งจอก (<i>Canis aureus</i>)	75.05	36,287	45.91	18,693	23.65	2,052	2.60	21,866	27.66	145	0.18	79,043
หมาไน (<i>Cuon alpinus</i>)	64.26	29,676	43.85	13,981	20.66	1,908	2.82	18,611	27.50	3,504	5.18	67,680

เอกสารอ้างอิง

- รัชชัย สันติสุข และ วีระชัย ณ นคร. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. สังคมพืชป่าภูหลวง. เอกสารโรเนียว. กรมป่าไม้ กรุงเทพฯ
- บุษบง กาญจนสาขา. 2543. การศึกษานิสัยและความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการวางกับดักเหยียบ (sand trap). รายงานการปฏิบัติงานโครงการตามมาตรการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (โครงการมีयाชาว). สถานีวิจัยสัตว์ป่าคลองแสง กลุ่มวิจัยสัตว์ป่า กรมป่าไม้.
- บุษบง กาญจนสาขา. 2543. ความหลากหลายชนิดของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง และพื้นที่ป่ารอบอ่างเก็บน้ำรัชชประภาตอนล่าง. ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี 2543. ส่วนวิจัยอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้.
- ศูนย์วิจัยการป่าไม้. 2536. แผนแม่บทการจัดการพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และตาก กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 138 น.
- ศูนย์วิจัยการป่าไม้. 2540. โครงการศึกษาการประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการสำรวจระยะไกลและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อสำรวจตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศูนย์วิจัยการป่าไม้. 2542. โครงการศึกษาการประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการสำรวจระยะไกลและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อสำรวจตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สถานีวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2534. พืชและสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ในประเทศไทย. สาขาวิจัยนิเวศวิทยา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 133 น.
- ส่วนทรัพยากรที่ดินและป่าไม้. 2542. ข้อมูลพื้นฐานแผนแม่บทการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. ส่วนทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้. 152 น.
- สำนักงานโครงการจัดทำแผนแม่บทและการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. ข้อมูลพื้นฐานแผนแม่บทการจัดการพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ปี 2536-2540. กรมป่าไม้ กรุงเทพฯ.
- สืบ นาคะเสถียร. 2530. รายงานการประเมินผลงานช่วยเหลือสัตว์ป่าตกค้างในพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน (เขื่อนรัชชประภา) จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
- อุทิศ กุญอินทร์. 2541. นิเวศวิทยาพื้นฐานเพื่อการป่าไม้. ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ. 563 น.
- Chanard, T. 1998. Distribution of wild ASAIN elephant (*Elephas maximus* Linnaeus, 1758) in Phu-Luang Wildlife Sanctuary Thailand Nat. Hist. Bull. SIAM. Soc. 46 : 17-26.

Dawson, S. and A.J.F.M. Dekker. 1992. Counting Asian Elephants in Forest. A Technical for Methods Endorsed at the International Workshop on Censuring Elephants in Forest. FAO Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok.

Lekagul, B. and J.A. McNeely. 1988. Mammals of Thailand. Darnsutha Press, Bangkok, Thailand. 758 p.

Pettingill, O.S. 1950. A Laboratory and Field Manual of Ornithology. Burgess Pub. Co. Minnesota.

Strien, Nico, J. van. 1983. A Guide to the tracks of Mammals of Western Indonesia. School of Environmental Conservation Management, Indonesia.
